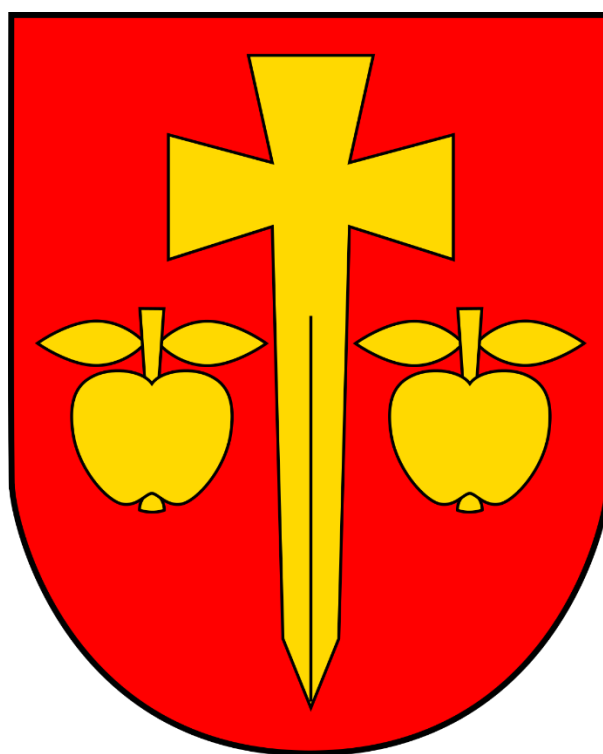

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY PNIEWY
NA LATA 2021 – 2024**

Opracowanie:
ARCHFOTO TECHNOLOGY Bogusław Okupny

Spis treści

1. Wstęp	2
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	2
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	3
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	20
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	21
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	27
4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu	33
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	35
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	35
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	40
5.2.1 Charakterystyka geograficzna gminy Pniewy	40
5.2.2 Zarys dziejów obszaru gminy	41
5.2.3 Dziedzictwo niematerialne	45
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	47
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	49
5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	51
5.4.2. Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	52
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	55
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	58
7. Założenia programowe	62
7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki	62
7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu	63
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	68
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	69
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	71
11. Bibliografia	74
ZAŁĄCZNIK: Mapa stanowisk archeologicznych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Pniewy	

1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pniewy na lata 2021-2024 jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, zaś jego celem jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami znajdującymi się w granicach gminy i stworzenie kompleksowej, wieloletniej strategii opieki nad zabytkami na terenie gminy Pniewy.

Program opieki nad zabytkami gminy Pniewy powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem, jakim jest dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania mają za cel poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację. Niezwykle istotne jest, aby w działania na rzecz realizacji zadań nakreślonych w programie włączyli się mieszkańcy, poprzez różne formy swojej aktywności zawodowej oraz poza zawodowej. Poprzez działania edukacyjne program powinien też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej i znaczenia lokalnych wartości i przede wszystkim budzić poczucie dumy i identyfikację z tak zwaną małą ojczyzną. Program jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania gminnego.

Niniejszy program został opracowany zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa realizując wymóg art. 87 **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. 2020 poz. 282 ze zm.) oraz dokumentami programowymi o zasięgu ogólnokrajowym oraz wojewódzkim, powiatowym, gminnym.

Wiele elementów budujących Program zaczerpnięto z odpowiednich polityk, programów i planów sektorowych o randze krajowej, wojewódzkiej i powiatowej. Zaproponowane w programie opieki nad zabytkami działania mają pomóc w poprawie substancji zabytkowej, jej rewaloryzacji oraz w upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego zaś proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z zakresu ochrony zabytków.

Gminny Program opieki nad zabytkami opracowywany jest w cyklach 4 letnich a z jego realizacji wójt co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2020 poz. 282 ze zm.), w którym: *Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.*

Główne cele wykonania programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 u.o.z.o.z. i są nimi:

- 1) *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
- 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*

- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Sposób procedowania z programami opieki nad zabytkami oraz obowiązek sporządzania sprawozdań wynikają z art. 87 ust. 3-6 u.o.z.o.z.:

3. *Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.*
4. *Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.*
5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

(Dz. U. z 1997 r. Nr. 78, poz. 483, ze zm.)

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. w art. 5, art. 6 ust. 1 stanowi, że ochrona dziedzictwa narodowego jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela, a w szczególności ochrona podstawowych materialnych składników dziedzictwa narodowego, jakimi są zabytki. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 8 października 2007 (K 20/07, OTK-A 2007, nr 9, poz. 102) dokonał wykładni artykułu 5 w części dotyczącej dziedzictwa narodowego, przyjmując w konkluzji, że państwo, realizując zadanie strzeżenia dziedzictwa narodowego musi uwzględniać ograniczenia wynikające z gwarantowanych konstytucyjnie praw obywateli.

Artykuł 6 Konstytucji głosi: *Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.* Przyjmuje się, że dobrami kultury są elementy stanowiące materialny przejaw kulturowej twórczości człowieka, a także niematerialny dorobek ludzkości.

Przepisy artykułu 73 Konstytucji kształtują obowiązki państwa w zakresie kultury: *Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.*

I. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej *(Dz. U. 2020 poz. 1220 ze zm.)*

W ramach podziału kompetencji między ministrami, dokonanego w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2019 r. poz. 945, ze zm.), wiodącym organem odpowiedzialnym za zadanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.

II. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (u.o.z.o.z.) (Dz. U. 2020 poz. 282 ze zm.)

Podstawowym aktem prawodawczym w dziedzinie ochrony i opieki nad dziedzictwem narodowym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która w art.1 określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytkach a także organizację organów ochrony zabytków.

W art. 3 u.o.z.o.z. zawarty został zbiór definicji prawnych, wiążących na gruncie wykładni i stosowania prawa. Zawarty w tym artykule słownik definiuje podstawowe pojęcia stosowane dalej w ustawie, które poniżej przytaczamy:

- 1) **zabytek** — *nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;*
- 2) **zabytek nieruchomy** — *nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;*
- 3) **zabytek ruchomy** — *rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;*
- 4) **zabytek archeologiczny** — *zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;*
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** — *instytucją kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;*
- 6) **prace konserwatorskie** — *działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;*
- 7) **prace restauratorskie** — *działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań*
- 8) **roboty budowlane** — *roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;*
- 9) **badania konserwatorskie** — *działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;*
- 10) **badania architektoniczne** — *działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;*
- 11) **badania archeologiczne** — *działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;*
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** — *przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;*
- 13) **historyczny zespół budowlany** — *powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;*

14) **krajobraz kulturowy** — postrzegana przez ludzi przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) **otoczenie** — teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Wymieniona w art. 3 pkt 5 u.o.z.o.z. **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 2020 poz. 194 ze zm.), to podmioty, których celem statutowym i istotą działania jest sprawowanie aktywnej opieki nad zabytkami, Wymienione w art. 3 pkt 6 **prace konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z postanowieniami art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia w przypadkach określonych przepisami ustawy z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. 2020 poz. 1333 ze zm.).

Wymienione w art. 3 pkt 7 u.o.z.o.z. **prace restauratorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 8 u.o.z.o.z. **roboty budowlane** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 2 wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku wpisanego do rejestru zabytków wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Ustawodawca w art. 36 ust. 8 u.o.z.o.z. zwraca uwagę, że uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Podobnie, zgodnie z treścią art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Wymienione w art. 3 pkt 9 u.o.z.o.z. **badania konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 10 u.o.z.o.z. **badania architektoniczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 4 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 11 u.o.z.o.z. **badania archeologiczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

W art. 4 i art. 5 u.o.z.o.z. ustawodawca wprowadził rozróżnienie na ochronę i opiekę nad zabytkami, precyzując na czym polega ochrona zabytków w działaniach podejmowanych przez organy administracji publicznej (art. 4) oraz na czym polega opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza.

Tak więc ochrona zabytków to działania podejmowane przez organy administracji publicznej, włączając w to działania władcze, polegające na stosowaniu prawa, których efektem jest wydawanie decyzji administracyjnych. Opieka nad zabytkami to działania faktyczne właścicieli lub posiadaczy oraz

także jest to pożądaný stan zabytku, który powinien być zagwarantowany przez właściciela lub posiadacza zabytku poprzez zapewnienie określonych w ustawie warunków.

W art. 6 u.o.z.o.z. ustawodawca podał zagregowaną definicję zabytku, która stanowi uszczegółowienie definicji w art. 3 oraz określił, że ochronie i opiece podlegają zabytki bez względu na ich stan zachowania.

W art. 7 u.o.z.o.z. ustawa wymienia formy i sposoby ochrony zabytków. Rejestr zabytków jest historycznie najstarszą formą ochrony zabytków utworzoną w 1928 roku. Obecnie rejestr zabytków prowadzony jest na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Zgodnie z przepisami art. 10 i 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jedynym organem mającym kompetencje dokonywania wpisów do rejestru jest właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o wpis może wystąpić właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania o wpis zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Przepisy ustawy nakazują informowanie obywateli o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku do rejestru, m. in. na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego zabytek się znajduje. Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o ochronie obiektu. Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Należy podkreślić, że choć umieszczenie znaku jest fakultatywne to stanowi on ważną formę budowania świadomości społecznej i zasadne jest oznakowanie wszystkich obiektów będących w rejestrze zabytków. Bardzo istotny jest zakaz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych a także podejmowanie innych działań, które mogłyby doprowadzić do zniszczenia zabytku, wobec którego wszczęte jest postępowanie o wpisaniu do rejestru zabytków. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych, co do których zostało już wydane pozwolenie na budowę oraz innych działań określonych w decyzjach pozwalających na ich prowadzenie. Działania te mają na celu udzielenie tymczasowej ochrony zabytkom nieruchomym przed uprawomocnieniem się decyzji o wpisaniu do rejestru.

Zabytek wpisany do rejestru w razie spełnienia określonych przesłanek może zostać z tego rejestru skreślony, co jest równoznaczne z pozbawieniem go ochrony konserwatorskiej. Podstawy skreślenia zabytku z rejestru określone są w art. 13 u.o.z.o.z. i należą do nich: zniszczenie zabytku w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, zakwestionowanie wartości będącej podstawą wpisu do rejestru zabytków w nowych ustaleniach naukowych oraz wpisanie zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanie zabytku do inwentarza muzeum bądź jego wejście w skład narodowego zasobu bibliotecznego

Wszelkie prace i badania prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwoleń, mających charakter decyzji administracyjnej, wydawane są na podstawie art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z 10 lipca 2015 r. o zmianie u.o.z.o.z. (Dz. U. 2016 r. poz. 1330) wprowadziła nową formę ochrony zabytków jaką jest wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, na której znajdują się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Najbardziej prestiżową formą ochrony zabytków jest uznanie za pomnik historii, zgodnie bowiem z art. 15 ust. 1 u.o.z.o.z. Prezydent RP, na wniosek ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który po zasięgnięciu obligatoryjnie opinii Rady Ochrony Zabytków, w drodze

rozporządzenia uznaje za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Zabytki uznane za pomniki historii mogą być zgłaszane do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego (art. 15 ust. 4 u.o.z.o.z.).

Park kulturowy jest jedyną formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego – jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na których terenie ma być utworzony.

Należy podkreślić, że rada gminy powinna w uchwale o ustanowieniu parku kulturowego dokładnie określić jego granice. Jak wskazuje wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 7 lipca 2007 (II OSK 1487/07) ograniczenie się do pokaźnej grubości kreski wyznaczającej granice przy relatywnie małej skali planu jest prawnie wadliwe. Z kolei wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 18 grudnia 2007 r (III SA/Kr 569/07) wskazuje na konieczność należytego uzasadnienia, to jest wskazywać na elementy kulturowe w obejmowanym ochroną krajobrazie. Skutkiem ustanowienia parku kulturowego jest obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony parku kulturowego dla danego obszaru. Plan ochrony sporządza wójt w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków a następnie jest on zatwierdzany przez radę gminy.

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. jedną z form ochrony jest ustalenie ochronne w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, co w art. 18 u.o.z.o.z. zostało przełożone na ogólne zobowiązanie do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, do uwzględnienia m. in. przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Z kolei w art. 19 u.o.z.o.z. doprecyzowuje, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego powinno się uwzględniać w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz potrzeby innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych. O ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania jako odrębnej formy ochrony zabytków możemy mówić wyłącznie w odniesieniu do stref ochrony konserwatorskiej, które wymienia art. 19 ust. 3 u.o.z.o.z. W strefie ochrony konserwatorskiej obowiązują określone ograniczenia, nakazy i zakazy wniesione ustaleniami planu i strefa nie musi pokrywać się z obszarami wpisanymi do rejestru zabytków.

W piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków”, który pojawił się np. w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi. Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Drugim przykładem „nienazwanej formy ochrony zabytków” mogą być umowy, o których mowa w art. 26 u.o.z.o.z., albowiem w treści umów sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. W takim przypadku źródłem obowiązków nie są prawa powszechne ale umowa cywilno-prawna zawierana pomiędzy Skarbem Państwa bądź jednostką samorządu terytorialnego a nabywcą.

Z wpisaniem zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa wiążą się dla właściciela określone obowiązki: będzie on zobowiązany powiadomić ministra w przypadku uszkodzenia, zniszczenia, zaginięcia lub

kradzieży, zagrożenia dla zabytku, zmiany miejsca przechowywania zabytku (art. 28 ust. 2 u.o.z.o.z.), a szczegółowe wymagania co do standardów ochrony zabytku zostaną określone w rozporządzeniu.

Dysponent zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa będzie mógł ubiegać się o przyznanie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich czy restauratorskich, dotację celową na zabezpieczenie pomieszczenia, gdzie przechowywany jest zabytek, a także do wnioskowania do ministra o przechowanie zabytku w pomieszczeniu należącym do państwowej instytucji kultury (art. 37 i ust. 4).

Jednostkom samorządu terytorialnego powierzono troskę o zachowanie krajobrazów kulturowych. W art. 16 gminy uzyskały kompetencje wprowadzenia właściwej formy ochrony, czyli tworzenia parków kulturowych. Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako całości, co nie wymusza aby znajdowały się na nim obiekty zabytkowe. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziom gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływanie przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzaniem jakichkolwiek form ochrony ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organy administracji państwowej powinny podjąć szeroko zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową skierowaną do władz samorządowych ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej (np. sporządzenie planu ochrony) parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony dopomóc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

Zgodnie z art. 17 u.o.z.o.z. na chronionym terenie parku kulturowego lub na jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia.

W art. 18 i 19 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w gminnych programach opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W art. 20 u.o.z.o.z. wskazuje się na konieczność uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków projektów i zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na rangę ewidencji zabytków jako źródła sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami. Ewidencje zabytków są podstawą działań ochronnych, niezależnie od rejestru zabytków, który kwalifikuje do ochrony prawnej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami ewidencja stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Podstawową rolę odgrywa w tym zakresie gminna ewidencja zabytków, do której prowadzenia zobowiązani są wójtowie, burmistrzowie i prezydenci. Gminna Ewidencja Zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, ustawodawca dał możliwość dopisywania do niej zabytków, po uzgodnieniu z konserwatorem zabytków – inicjatywa należy do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Włączenie zabytku nieruchomego do ewidencji nie wymaga zgody właściciela tego zabytku.

Należy podkreślić, że włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje, że do kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego należy określenie w drodze rozporządzenia sposobu prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

W artykułach od 25 do 37 u.o.z.o.z. ustawodawca precyzyjnie określa sposób zagospodarowania zabytków, prowadzenie badań przy zabytkach, prowadzenie prac i robót oraz podejmowania innych działań przy zabytkach. Zgodnie z art. 25 u.o.z.o.z. zagospodarowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków na cele użytkowe wymaga posiadania uzgodnionej dokumentacji.

Artykuł 26 u.o.z.o.z. nakłada na właścicieli zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, którymi są Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego obowiązek zawarcia w umowach sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy obowiązku przeprowadzenia prac konserwatorskich przy tym zabytku. Z tego powodu artykuł ten jest często cytowany jako przykład „nienazwanej form ochrony zabytków”.

Zgodnie z art. 27 u.o.z.o.z. na wniosek właściciela lub posiadacza zabytków wojewódzki konserwator zabytków przedstawia w formie pisemnej zalecania konserwatorskie. Przepis ten pozostaje w związku z art. 108 u.o.z.o.z., który wprowadza odpowiedzialność karną za zniszczeniu lub uszkodzenie zabytku oraz niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed jego uszkodzeniem lub zniszczeniem (art. 110 u.o.z.o.z.).

Artykuł 28 u.o.z.o.z. nakłada obowiązek informacyjny na właściciela lub posiadacza zabytku wpisanego do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków, z precyzyjnym podaniem ram czasowych w jakich ten obowiązek musi zostać wypełniony, w zależności od występującego zdarzenia. Od dnia 1 stycznia 2018 r. właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku oraz zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia. Dotychczas przepis zobowiązywał do niezwłocznego przekazania informacji służbom konserwatorskim, co uniemożliwiało jednoznaczne określenie, w jakim terminie obowiązek ten powinien zostać wykonany.

Zgodnie z art. 32 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. wójt przyjmuje zawiadomienie o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem i zgodnie z art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z. przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 u.o.z.o.z. wójt przyjmuje zawiadomienie o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zgodnie z art. 33 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłużej niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Zgodnie z art. 34 osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 u.o.z.o.z. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dokument ten wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić poszukiwania (art. 36 ust. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), złożony do wojewódzkiego konserwatora zabytków lub do dyrektora urzędu morskiego właściwego dla miejsca prowadzenia poszukiwań. Wszelkie pozyskane w trakcie poszukiwań zabytki archeologiczne stanowią zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami własność Skarbu Państwa i muszą zostać niezwłocznie przekazane wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Również pozostałe kategorie zabytków, znalezione w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, stają się zgodnie z art. 189 *Kodeksu cywilnego* (Dz. U. z 2017 r. poz. 459, ze zm.), zwanego dalej kodeksem cywilnym, własnością Skarbu Państwa, a znalazca obowiązany jest je niezwłocznie wydać właściwemu staroście.

Nielegalne poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych oraz sprzętu do nurkowania będą uznawane za przestępstwa zagrożone karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 109 c wprowadzony nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązującą od 1 stycznia 2018 r.). Nie należy wydobywać z ziemi żadnych zabytkowych przedmiotów ani odsłaniać archeologicznych obiektów czy

otaczających ich nawarstwień. Działania takie niosą za sobą ryzyko zniszczenia cennych kulturowo stanowisk archeologicznych. Kluczowym dla ich ochrony jest zachowanie nawarstwień ziemnych i wzajemnych układów przestrzennych artefaktów i śladów działalności ludzkiej. To właśnie one pozwalają na określenie datowania zabytku, jego powiązań z działalnością człowieka, a także na wskazanie okoliczności, w jakich dany zabytek funkcjonował, czyli właściwe odtworzenie wydarzeń z przeszłości. Poprawna analiza kontekstu archeologicznego jest możliwa wyłącznie podczas profesjonalnie wykonanych badań, prowadzonych przez archeologów.

W art. 36 u.o.z.o.z. wymienia katalog prac i inicjatyw wymagających wydania pozwolenia. Postępowanie administracyjne prowadzone w sprawie wydawanych pozwoleń może być wszczęte wyłącznie na wniosek uprawnionej osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. Za istotną zmianę obowiązującą od 1 stycznia 2018 należy uznać doprecyzowanie art. 36 ust. 1 pkt 11 u.o.z.o.z., w którym dodano, że pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Wyjątkiem będzie jedynie prowadzenie akcji ratowniczej przez właściwe służby powołane do niesienia pomocy osobom w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia. Niezależnie od formy własności terenu, wymagane będzie jedno pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków, zamiast dotychczasowych dwóch, wynikających z odmiennych ustaw. Ochrona zieleni na terenach zabytkowych dotyczyć będzie parków, ogrodów, cmentarzy i innych form zieleni na obszarach wpisanych do rejestru zabytków.

Tryb wydawania pozwoleń, wymagania formalne wniosku zostały uregulowane w rozporządzeniu Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2017 r., poz. 1265).

Decyzja administracyjna wywiera skutki prawne z chwilą kiedy staje się ostateczna, a zgodnie z art. 16 kodeksu postępowania administracyjnego decyzje, od których nie służy odwołanie lub wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy, są ostateczne. Odwołanie nie przysługuje:

- Od decyzji wydanej przez organ I instancji, jeżeli upłynął dla strony czternastodniowy termin do wniesienia odwołania;
- Od decyzji wydanej przez organ II instancji.

W przypadku spraw z zakresu ochrony zabytków organem II instancji (czyli odwoławczym) jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W tym miejscu należy wspomnieć, że nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jaka weszła w życie 1 stycznia 2018 r. wprowadziła katalog administracyjnych kar pieniężnych i zasad ich wymierzania w zdecydowanej większości przypadków za łamanie postanowień art. 36 u.o.z.o.z. Kary pieniężne będą nakładane na właścicieli lub posiadaczy zabytków m.in. w przypadku:

- niepowiadomienia odpowiednich organów o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu, kradzieży zabytku,
- niepowiadomienia o zagrożeniu dla zabytku,
- niepowiadomienia o zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego,
- niepowiadomienia o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- utrudniania lub uniemożliwiania dostępu do zabytku organowi ochrony zabytków,

- podjęcia jakichkolwiek działań przy zabytku wymagających pozwolenia konserwatora bez tego pozwolenia (np. poszukiwania za pomocą elektronicznych urządzeń, wydobywania zabytków archeologicznych z ziemi).

Wysokość kar pieniężnych jest różna i waha się w granicach od 500 zł, do 500 000 zł. Przy wymierzaniu kar administracyjnych zastosowanie będą miały zasady określone w kodeksie postępowania administracyjnego, które weszły w życie w czerwcu 2017 r. Pobierane kary będą zasilały powołany ustawą Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Zgodnie z art. 49 i 50 u.o.z.o.z. Wojewódzki konserwator zabytków w konkretnych sytuacjach może wydać decyzję nakazującą przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych oraz określa sposób wyceny i egzekucji w przypadku wykonania zastępczych prac konserwatorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 71 ust. 1 i ust. 2 u.o.z.o.z. sprawowanie opieki nad zabytkami, co do których tytuł prawny posiada gmina, należy do gminy, włączając w to finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Jest to zadanie własne jednostki samorządu terytorialnego.

Zgodnie z art. 73 u.o.z.o.z. gmina będąca właścicielem, posiadaczem bądź posiadającą w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru zabytków może ubiegać się o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy tym zabytku.

Art. 74 u.o.z.o.z. stanowi, że dotacja może być udzielona przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Szczegółowe zasady udzielania dotacji zawarte są w artykułach 75-78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 81 u.o.z.o.z. reguluje możliwość udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i budowlane na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący gminy. Pozytywną zmianą wprowadzoną 9 września 2017 jest możliwość przyznawania dotacji ze środków publicznych na remonty obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 81). Dotychczas na taką pomoc mogli liczyć tylko właściciele zabytków wpisanych do rejestru, a więc najbardziej wartościowych i objętych większą ochroną niż te z ewidencji. Ewidencja wiązała się dotąd tylko z ograniczeniami. Właściciele ujętych w niej budynków musieli konsultować z konserwatorem planowane przebudowy i rozbudowy, a w zamian nic nie otrzymywali.

Dofinansowanie prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków jest zadaniem administracji publicznej (art. 82 u.o.z.o.z.).

W art. 82a u.o.z.o.z. uregulowano udzielanie i rozliczanie dotacji przez ministra do spraw ochrony dziedzictwa narodowego w sytuacji gdy, planowane koszty badań archeologicznych i ich dokumentacji przekraczają określony w ustawie poziom, lub gdy nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego.

Art. 83a u.o.z.o.z. reguluje finansowanie niezbędnych wydatków na pokrycie wyposażenia pomieszczenia i zabezpieczenia technicznego pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Od 1 stycznia 2018 r. dodano art. 83b do ustawy o ochronie zabytków, na podstawie którego został utworzony Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków. Jest to fundusz celowy, a jego środki będą przeznaczane na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, a przy zabytku wpisanym do rejestru również na dofinansowanie robót budowlanych. Przychodem Funduszu mają być kary pieniężne, o których mowa w art. 107a-107e ustawy.

Artykuł 87 u.o.z.o.z. reguluje obowiązki gminy w zakresie sporządzania w cyklach 4 letnich gminnych programów opieki nad zabytkami

Katalog zadań własnych gminy w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego został rozszerzony na mocy art. 93 ust. 4 u. o. z. o. z. i należą do nich:

- 1) utworzenie parku kulturowego (art. 16 ust. 1 i 5 u.o.z.o.z.);
- 2) sporządzenie i zatwierdzenie planu ochrony parku kulturowego (art. 16 ust. 3 u.o.z.o.z.);
- 3) utworzenie jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem kulturowym (art. 16 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- 4) prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- 5) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o dokonaniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem (art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- 6) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym (art. 33 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- 7) sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Artykuł 96 u.o.z.o.z. stanowi podstawę aktów współdziałania niezależnych podmiotów w celu wspólnej, efektywnej realizacji zadań administracyjnych w dziedzinie spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, dając możliwość tworzenia porozumień administracyjnych.

Przepis ten pozwala na zlecenie zadań z zakresu ochrony zabytków, które należą do zadań administracji rządowej, do wykonania organom administracji samorządowej. Wyjątkiem są sprawy dotyczące prowadzenia rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wydawanie decyzji w tym zakresie, które należą do wyłącznej kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, będzie mógł powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie województwa. W takim przypadku gmina przyjmując zadanie, będzie miała obowiązek utworzenia w strukturze administracyjnej stanowiska gminnego konserwatora zabytków.

Od 1 stycznia 2018 r. ustawa zastępuje dotychczasowy, oparty o prawo wykroczeń, system ochrony prawnej zabytków, systemem administracyjnych kar pieniężnych. Do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzony został nowy rozdział dotyczący administracyjnych kar pieniężnych. Naruszenia przepisów ustawy, w zależności od ich rodzaju, zagrożone będą administracyjnymi karami pieniężnymi od 500 zł do 500 000 zł. I tak art. 107a dotyczy kar za niepowiadomienie o zmianach stanu zachowania zabytku, o których mowa w art. 28 ustawy o ochronie zabytków. Obowiązek informacyjny spoczywa na właścicielu lub posiadaczu zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru, lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (a więc również zabytku nieruchomości, ujętego w gminnej ewidencji zabytków). Naruszenie wskazanego obowiązku stanowiło dotychczas wykroczenie, o którym mowa w art. 113 u.o.z.o.z. Z kolei art. 107c u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem osób uniemożliwiających lub utrudniających dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy. Art. 107d u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem właściciela lub zarządcy obiektu, który działał bez zalecenia bądź pozwolenia konserwatorskiego, np. na prowadzenie prac budowlanych czy rozbiórkę, będzie narażony na sankcję administracyjną. Kary administracyjne nakładane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków będą podlegały miarkowaniu zgodnie z nowymi przepisami kodeksu postępowania administracyjnego. W uzasadnionych przypadkach będzie można od nich odstąpić, a wysokość kary będzie zależała od

wartości zabytku czy sytuacji finansowej właściciela. Wpływy z kar pieniężnych zasilają Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Potrzeba zapewnienia większej skuteczności przepisów z zakresu ochrony zabytków przesądziła o zmianie charakteru czynu określonego dotychczas w art. 111 u.o.z.o.z.. Zgodnie z obowiązującym od 1 stycznia 2018 roku brzmieniem art. 109c u.o.z.o.z. poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, stanowi przestępstwo zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Dotychczas wykroczenie zostało przekształcone w przestępstwo. Potrzeba zmiany w tym zakresie wynika z narastającego problemu nielegalnych poszukiwań zabytków, w tym zabytków archeologicznych. Zaostrzenie karan za nielegalne poszukiwania zabytków ma zapewnić skuteczną ochronę zabytków archeologicznych.

Akty wykonawcze do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. z 2004 r. Nr 75, poz. 706),
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz.U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1066),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1302),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 ze zm.),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2011 r. Nr 50, poz. 256),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661 ze zm.) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2019 r. poz. 1886)

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 r. poz. 1275),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609).
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).

III. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

(Dz. U. 2020 poz. 713 ze zm.)

Samorząd gminy ponosi współodpowiedzialność za zachowanie dóbr kultury, co wynika z ustawy samorządowej jak i ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym: do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w myśl art. 7 ust. 1 pkt 13: cmentarzy gminnych. Obowiązek opieki nad zabytkami wynika zaś z art. 5 i art. 71 pkt. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości, co wynika z art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. 2020 poz. 1990 ze zm.).

IV. Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

(Dz. U. 2020 poz. 293 ze zm.)

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 4 planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględniać wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10. ust. 1 pkt 4 ustawa określa, że w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10 ust. 2 pkt 4 w studium określa się w szczególności obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- artykuł 11 stanowi że studium musi zostać zaopiniowane przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- w art. 15 ust. 2 pkt 3, 3a, 4 – obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej;

- w art. 15 ust. 3 pkt 6 – określa się granice pomników ząglady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów ząglady;

V. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane

(Dz. U. 2020 poz. 1333 ze zm.).

W myśl art. 2 ust. 2 pkt 3 ustawy prawo budowlane przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

VI. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska

(Dz. U. 2020 poz. 1219 ze zm.).

W dziale IV traktującym o ochronie powierzchni ziemi, w art. 101 ustawa określa, że ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji kulturowych a w punkcie 2) litera f) stanowi, o zachowaniu zbioru dziedzictwa archeologicznego.

VII. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

(Dz. U. 2020 poz. 55 ze zm.).

Zgodnie z a art. 19 ust. 1 pkt 3 ustawy o ochronie przyrody dla parku krajobrazowego sporządza się projekt planu ochrony a zgodnie z tym artykułem ust. 6b projekt uchwały o przyjęciu planu ochrony wymaga zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Artykuł 23a ust. 1 ustawy o ochronie przyrody określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym;

Zgodnie z ust. 4 art. 23a ustawy o ochronie przyrody projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, wymaga uzgodnienia z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 83a ust. 1 ustawy o ochronie przyrody zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

W myśl art. 83f ustawy o ochronie przyrody przepis ten dotyczy także krzewów, drzew i krzewów owocowych na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Art. 86 w ust. 1a) ustawy o ochronie przyrody stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

VIII. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji

(Dz. U. 2020 poz. 802 ze zm.).

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych w świetle przepisów ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji stanowi fakultatywne zadanie własne gminy, co oznacza, że nie wszystkie gminy muszą uczynić użytek z instrumentów prawnych i finansowych unormowanych w ustawie. Regulacje zawarte

w ustawie mają na celu umożliwienie prowadzenia rewitalizacji na obszarach rewitalizacji w sposób zintegrowany i kompleksowy.

Gminny program rewitalizacji jest zasadniczym dokumentem służącym zaplanowaniu i realizacji procesu rewitalizacji. Ma on charakter strategii, w której dokonuje się pogłębionej diagnozy stanu obszaru rewitalizacji oraz planuje i koordynuje działania służące osiągnięciu wizji stanu obszaru po rewitalizacji. Służy również koordynacji działań rewitalizacyjnych z szeregiem innych dokumentów gminnych. Gminny Program Rewitalizacji nie stanowi aktu prawa miejscowego. Nie wiąże mieszkańców ani przedsiębiorców. Stanowi dokument o charakterze wewnętrznym, wiążący wójta gminy.

Ustawa nie wprowadza bezpośrednio problematyki ochrony zabytków, ale wprowadza m.in. znaczące ułatwienia dla ich właścicieli i narzędzia ochrony historycznych układów urbanistycznych.

IX. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu

(Dz. U. 2015 r. poz. 774 ze zm.).

Jest to tak zwana „ustawa krajobrazowa”, której celem było wprowadzenie mechanizmów umożliwiających powstrzymanie procesu degradacji krajobrazu.

Rada gminy może w formie uchwały określić zasady sytuowania obiektów reklamowych, a także zakaz umieszczania takich obiektów, a w przypadku sztyldów uchwała może określić warunki ich sytuowania, wielkość, oraz ich liczbę na nieruchomości. Wójt gminy może nałożyć grzywnę na właściciela nieruchomości oszpecającej krajobraz, a dochód wpłynie do budżetu gminy.

X. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

(Dz. U. 2020 poz. 1990 ze zm.).

Zgodnie z art. 6 ust. 5 i 5a) ustawy o gospodarce nieruchomościami opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego są celami publicznymi w rozumieniu ustawy.

Zgodnie z art. 13 ust. 4, 5 ustawy o gospodarce nieruchomościami sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków a także będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W art. 29 ust. 2 ustawy o gospodarce nieruchomościami jest mowa, że jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

Art. 96 ust. 1a ustawy o gospodarce nieruchomościami ustawy o gospodarce nieruchomościami stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Bardzo istotnym, z punktu widzenia gminy, jest art. 109 ust. 1 pkt 4, zgodnie z którym gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

XI. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (u.o.p.d.k.)

(Dz. U. 2020 poz. 194 ze zm.).

Art. 1 ust. 2 u.o.p.d.k. stanowi, że państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegającą na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

XII. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach

(Dz. U. 2020 poz. 902).

Zgodnie z art. 1 ustawy o muzeach muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Artykuł 5 ust. 3 ustawy o muzeach stanowi, że muzeami samorządowymi są muzea utworzone albo przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego. Artykuł 5 ust. 4 tego artykułu stanowi, że podmioty tworzące muzea są obowiązane do zapewnienia środków do utrzymania i rozwoju muzeum, zapewnia bezpieczeństwa gromadzonym zbiorom i sprawowania nadzoru nad muzeum.

XIII. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

(Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

Ustawa w art. 3 ustawy o bibliotekach stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy o bibliotekach biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji, a w myśl art. 19 ust. 2 tego artykułu gmina organizuje i prowadzi co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną, wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych.

XIV. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (u.g.c.w)

(Dz. U. z 2018 r. poz. 2337).

Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, grobami wojennymi w rozumieniu ustawy są groby i miejsca spoczynku:

- 1) poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego;
- 2) osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość;
- 3) sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zlecone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych;

- 4) jeńców wojennych i osób internowanych;
- 5) uchodźców z 1915 r.;
- 6) osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego od dnia 1 września 1939 r.;
- 7) ofiar niemieckich i sowieckich obozów, w tym cmentarzyska ich prochów;
- 8) osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r.

XV. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (u.d.p.p.w).

(Dz. U. 2020 poz. 1057).

Ustawa w art. 4 ust. 1 pkt 16 u.d.p.p.w określa, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

W art. 19b u.d.p.p.w zawarte są regulacje, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 tej ustawy. Zgodnie z art. 19d ustawy organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

XVI. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych

(Dz. U. z 2019 r. poz. 1170).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawy o podatkach i opłatach lokalnych grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce: podsumowanie

Dziedzictwo kulturowe stanowi szczególnie zasób wspólnot lokalnych. Samorząd gminy, jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej ma bardzo szerokie kompetencje w dziedzinie ochrony zabytków i dziedzictwa narodowego:

- wyłącznie od gminy zależy należyte zagospodarowanie otoczenia wokół zabytku, gdyż właściwą formą tej ochrony jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – art. 19 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2020 poz. 282 ze zm.); planowanie przestrzenne jest również podstawowym narzędziem kształtowania i ochrony krajobrazu;
- jednostki samorządu terytorialnego powinny uchwalić programy opieki nad zabytkami (art. 87 u.o.z.o.z.), realizując cele wytyczone na szczeblu centralnym w krajowym programie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 u.o.z.o.z.);
- gmina jest organem egzekucyjnym decyzji wydawanych przez miejskich konserwatorów zabytków, a więc odpowiada za skuteczność m.in. decyzji nakazujących i zakazujących określonego działania, stanowiącego zagrożenie dla zabytku nieruchomego i wartości w nim zapisanych (art. 19 § 2 oraz art. 20 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji);

- rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest właściwa rzeczowo w zakresie ustanowienia parku kulturowego oraz ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 16–20 u.o.z.o.z.);
- zabytki są istotnym elementem rozwoju regionalnego i z tego względu problemy dotyczące ich ochrony powinny być uwzględniane w dokumentach strategicznych (szczególnie ważnych na poziomie województwa);
- zgodnie z art. 81 ust. 1 u.o.z.o.z. organy stanowiące gminy, powiatu i województwa mogą udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale; zgodnie z art. 81 ust. 2 dotacja, w zakresie określonym w art. 77 u.o.z.o.z, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- gmina jest zobowiązana do prowadzenia ewidencji zabytków, która powinna stanowić kompletne i podstawowe źródło wiedzy na temat zasobu zabytkowego Polski (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- jednostki samorządowe są zobowiązane do sporządzenia wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 84 u.o.z.o.z.);
- gminy i powiaty, a także ich związki, mogą na podstawie stosownych porozumień wykonywać część kompetencji władczych wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 96 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- starosta jest upoważniony, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, do umieszczania na zabytku nieruchomym – wpisanym do rejestru zabytków – znaku informacyjnego o tym, że zabytek ten podlega ochronie (art. 12 ust. 1 u.o.z.o.z.);
- gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4 u.g.n.);
- jednostki samorządu terytorialnego mają wiodącą rolę w przyjmowaniu funduszy strukturalnych przez sektor kultury;
- gminie przysługuje prawo umieszczenia na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru znaków informacyjnych (art. 12 ust. 1); ustanowienia społecznych opiekunów zabytków (art. 103 ust. 1); wydawania decyzji o czasowym zajęciu zabytku nieruchomego lub wywłaszczenie tego zabytku (art. 50 ust. 3 i art. 112-125 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami);
- burmistrzowie i wójtowie mają obowiązek przekazywania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust. 2).

Jak wynika z powyższego, rola samorządu terytorialnego w ochronie dziedzictwa kulturowego jest współcześnie bardzo ważna, choć nie zawsze należycie zidentyfikowana. Efektywne wykonywanie wskazanych zadań własnych ma nie tylko znaczenie dla zachowania zasobu zabytkowego, ale również, jeżeli zostanie właściwie rozpoznane, korzystnie wpływa na rozwój lokalny, pobudzając wzrost ruchu turystycznego, a w konsekwencji rozwój gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy. Trzeba jednak pamiętać, że jednostki samorządu terytorialnego są również, zgodnie ze statystykami prowadzonymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, właścicielem ok. 20% zabytków nieruchomych i w związku z tym są zobowiązane do ich zachowania w należyтым stanie. Obowiązek opieki obciążający właścicieli to: naukowe badanie i dokumentowanie zabytków, prowadzenie wymaganych prac konserwatorskich,

restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5 u.o.z.o.z.). Zadania własne poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, odnoszące się do zachowania dziedzictwa kulturowego, należy więc postrzegać niezmiernie szeroko, a więc również z perspektywy gminy, powiatu i województwa jako właścicieli zabytków.

Do obowiązków organów samorządowych wszystkich szczebli należy ponadto uwzględnienie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji (art. 18 ust.1):

- koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- strategii rozwoju województw;
- planów zagospodarowania przestrzennego województw; planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej;
- analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu;
- strategii rozwoju gmin;
- studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin;
- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Obok ratyfikowanych umów międzynarodowych, zgodnie z zasadą pierwszeństwa regulacji zawartych w ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych, na określenie celów i kierunków działań w obszarze ochrony zabytków pośrednio wpływ mają również akty o charakterze zaleceń. W sposób szczególny należy mieć na względzie bogaty dorobek UNESCO. Ważnym źródłem standardów są m.in.:

- 1) *Rekomendacja w sprawie ochrony piękna i charakteru krajobrazów oraz miejsc* (1962);
- 2) *Rekomendacja dotycząca ochrony dóbr kultury zagrożonych przez prace publiczne lub prywatne* (1968), *Rekomendacja dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na poziomie narodowym* (1972);
- 3) *Rekomendacja w sprawie ochrony i współczesnego znaczenia miejsc historycznych* (1976);
- 4) *Rekomendacja dotycząca ochrony zespołów zabytkowych i tradycyjnych oraz ich roli w życiu współczesnym* tzw. „Rekomendacje Warszawskie” (1976);
- 5) *Rekomendacja w sprawie ochrony kultury tradycyjnej i folkloru* (1989);
- 6) *Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego* (2011).

Niezwykle istotnym dokumentem, określającym poglądy społeczności międzynarodowej w sprawie ochrony miast historycznych i tzw. podejścia krajobrazowego w tej ochronie, jest *Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego* (2011), wprowadzająca pojęcie podejścia krajobrazowego. Jest ono stosowane w celu „rozpoznania, ochrony i zarządzania w odniesieniu do obszarów historycznych, poprzez uwzględnienie współzależności form materialnych, organizacji przestrzennej i powiązań, cech przyrodniczych i kontekstu, a także wartości społecznych, kulturowych i ekonomicznych”.

Podstawą prawną podejmowania i realizacji polityki kulturalnej przez Unię Europejską jest art. 167 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. C 326 z 26.10.2012). Unia przyczynia się do rozwoju kultur państw członkowskich w poszanowaniu ich różnorodności narodowej i regionalnej, podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa kulturowego;

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pniewy, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.

Ten podstawowy dokument dla systemu ochrony dziedzictwa kulturowego Rzeczypospolitej został przyjęty Uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

W dokumencie określone zostały cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji.

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Cel główny będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe, którym przypisano kierunki działań.

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego	
1.1	Kierunek działania: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
	Zadania:
1.1.1	Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
1.1.2	Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
1.1.3	Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
1.1.4	Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.
1.2	Kierunek działania: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym
	Zadania:
1.2.1	Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
1.2.2	Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
1.2.3	Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
1.2.4	Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

W ramach realizacji zadania **1.1.1** planuje się, oprócz aktualizacji materiałów szkoleniowych opracowanych dla Programu na lata 2014–2017, przygotowanie dodatkowych materiałów informacyjnych dla samorządów, organizację szkoleń z zarządzania dziedzictwem dla przedstawicieli władz samorządowych. Ostatnim przewidzianym działaniem będą przeprowadzone w 2022 r. badania ewaluacyjne.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.2** realizowane będzie przez rozbudowę portalu internetowego <http://samorząd.nid.pl>, którego celem jest dostarczenie samorządom gminnym fachowej wiedzy i informacji na temat dziedzictwa, jego ochrony oraz możliwości jego wykorzystania dla dobra gminy z uwzględnieniem problematyki dostępności dziedzictwa dla osób z niepełnosprawnościami.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.3** będzie realizowane w ramach czterech kierunków interwencji:

- przez stworzenie centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych;
- przez pilotaż szkoleń przedstawicieli wybranych gmin prowadzących lub planujących rewitalizację zasobu dziedzictwa kulturowego,
- przez wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji,
- przez konkurs „Twój dom – dialog z tradycją”.

W ramach realizacji zadania **1.1.4** planuje się opracowanie założeń, a następnie coroczną organizację konkursu skierowanego do samorządów gminnych. Celem jest promocja i upowszechnianie najlepszych wzorców, przede wszystkim w zakresie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami, rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny.

W ramach realizacji zadania 1.2.4: *Powołanie Centrum Architektury Drewnianej* planuje się zorganizowanie punktu kontaktowego wspierającego opiekunów architektury i budownictwa drewnianego we właściwej opiece nad tym wymagającym szczególnej troski zasobem zabytkowym.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami	
2.1	Kierunek działania: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
	Zadania:
2.1.1	Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).
2.2	Kierunek działania: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego
	Zadania:
2.2.1	Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

W ramach realizacji zadania **2.1.1** planuje się stworzenie i wdrożenie internetowej bazy wiedzy standardów, zaleceń i wytycznych konserwatorskich dotyczących działań i prac przy różnych kategoriach zabytków. Planuje się także opracowywanie materiałów informacyjnych promujących stosowanie wytycznych i standardów postępowania konserwatorskiego wśród właścicieli zabytków, inwestorów i wykonawców prac przy zabytkach.

W ramach realizacji zadania **2.1.1** planuje się:

- szkolenia dla policjantów z zakresu przeciwdziałania przestępstwom przeciwko zabytkom, we współpracy z wyspecjalizowanymi instytucjami kultury zajmującymi się ochroną dziedzictwa kulturowego;
- realizację projektu rejestracji zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, przez wykonanie aktualnej dokumentacji fotograficznej, znakowanie przy pomocy dostępnych środków technicznych, a także weryfikację wiedzy o zabytkach znajdujących się w zasobach wojewódzkich konserwatorów zabytków ze stanem realnym w wybranych dwóch powiatach w każdym województwie w ciągu roku.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.	
3.1	Kierunek działania: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości
	Zadania:
3.1.1	Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
3.1.2	Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
3.2	Kierunek działania: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.
	Zadania:
3.2.1	Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

W ramach zadania 3.1.2 planowane jest tworzenie nowych, bardziej zróżnicowanych materiałów edukacyjnych dla szkół oraz prowadzenie warsztatów edukacyjnych dla młodzieży.

W ramach zadania 3.2.1. program dotacyjny będzie wspierać proces identyfikacji, dokumentacji i szerokiego upowszechniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także sprzyjać społecznemu zaangażowaniu w proces ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w tym nad zabytkami.

Na realizację działań Programu na lata 2019-2022 przewiduje się finansowanie z budżetu państwa w kwocie 25 mln 617 tys. zł, co wydaje się być kwotą niezwykle niską. Podmiotem wiodącym realizację programu jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

4.1.2. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 (KPZK 2030)

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) została przyjęta uchwałą Rady Ministrów Nr 239 z dnia 13 grudnia 2011 r. i jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym ładu przestrzennego kraju w perspektywie kilkunastoletniej.

W dokumencie przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego Polski do 2030 r. Celem strategicznym KPZK 2030 jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia następujących, ogólnych celów rozwojowych:

konkurencyjności, zwiększania zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

4.1.3. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności” została przyjęta Uchwałą Nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności jest dokumentem o charakterze analitycznym i rekomendacyjnym, powstałym na bazie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006r. Określa on główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, a także kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju. Stanowi opis nowego projektu cywilizacyjnego, zorientowanego na przyszłość, w perspektywie do 2030 roku. Głównym celem dokumentu **Polska2030** jest poprawa jakości życia Polaków mierzona wskaźnikami jakościowymi, a także wartością oraz tempem wzrostu polskiego PKB.

4.1.4. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r. została przyjęta Uchwałą Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Dokument ten jest aktualizacją średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020. i jest obowiązującym, kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej. Strategia stanowi podstawę dla zmian w systemie zarządzania rozwojem, w tym obowiązujących dokumentów strategicznych: strategii, polityk, programów. Głównym celem Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju jest „Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”.

W poniższym opisie głównych obszarów koncentracji działań oraz obszarów wpływających na osiągnięcie Strategii odniesiono się jedynie do tych, które są związane z ochroną zabytków i dziedzictwa narodowego.

W celu szczegółowym III – skuteczne państwo wymieniono „**Obszar E-państwo**” i projektem strategicznym realizowanym w jego ramach jest digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej. Służyć temu ma kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

Wśród obszarów wpływającym na osiągnięcie celów Strategii wymieniono „Kapitał ludzki i społeczny” i czwartym z kierunków interwencji w tym obszarze wymieniono: wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej. W działaniach do 2030 r. ma to się przejawiać w:

- ochronie i promocji dziedzictwa narodowego poprzez
  - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty;
  - inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez:

- uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym),
- likwidację „białych plam” w dostępie do kultury.

4.1.5. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Dokument został przyjęty uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. i stanowi kontynuację oraz aktualizację Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, przyjętej 26 marca 2013 r. i jest instrumentem realizacji Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

W części Strategii poświęconej diagnozie obszaru „kultura” wskazano na:

- zły stan zabytków,
- niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- niewystarczający poziom ochrony zbiorów chodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury
- deficyt kompetencji kulturowych,

ale wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego.

Jak główny cel Strategii przyjęto wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. W części poświęconej celom, kierunkom interwencji oraz narzędziom realizacji celu przyjęto trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne,
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich,
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W strategii podkreślono, iż podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest wzmacnianie prospołecznych postaw i tożsamości opartych na wspólnym dorobku kulturowym, co osiąga się poprzez szacunek do tradycji oraz poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii. Istotnym elementem Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego będą działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. Wśród zadań realizowanych w ramach celu szczegółowego 2 wyróżniono następujące priorytety:

- tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury poprzez:
  - dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków,
  - wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii, między innymi poprzez projekt strategiczny „Rozwój Turystyki Kulturowej” obejmujący działania na rzecz zabytków uznanych za Pomniki Historii na tych szlakach,
  - kontynuację projektu „Krajobraz mojego miasta”, którego celem jest zapobieżenie chaosowi reklamowemu i zrównoważonemu planowaniu przestrzeni miejskiej,
  - rozbudowywanie kolekcji dzieł sztuki współczesnej,
  - poszukiwanie i odzyskiwanie zrabowanych podczas II wojny światowej dzieł sztuki,

- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury poprzez między innymi realizację projektu strategicznego „Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej”, w ramach którego zostaną podjęte następujące zadania:
  - kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach,
  - systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji,
  - inwentaryzacja cyfrowych zasobów kultury, obejmująca instytucje kultury, archiwa i inne jednostki, w tym naukowe, prowadzące lub zlecające digitalizację i przechowujące cyfrowe zbiory,
  - Podnoszenie kompetencji cyfrowych,
  - nowelizacja przepisów regulujących całość polskiej przestrzeni internetowej,
- umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, między innymi poprzez:
  - realizację do 2022 r. strategicznego projektu „Niepodległa” oraz wykorzystanie instrumentów „polityki pamięci” po 2022 r.
- wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego wymieniono szereg projektów strategicznych, które przypisano do zakresu interwencji, wśród których należy wymienić:

- Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej,
- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę (utworzenie sieci muzeów historycznych, których głównym celem jest opowiadanie o historii Polski z różnych perspektyw)
- Niepodległa (budowa kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100 rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego)
- Program Rozwoju Uniwersytetów Ludowych – których celem jest wzrost poziomu edukacji ustawicznej dorosłych mieszkańców gmin wiejskich i wiejsko miejskich oraz zwiększenie poziomu kapitału społecznego na obszarach wiejskich i w małych miastach.
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami,
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

4.1.6. Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2010 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, iii, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiającym dostęp do tego dziedzictwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pniewy, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi dokumentami wykonanymi na poziomie województwa, prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030 przyjęta została u Uchwałą nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r. Jest to dokument własny samorządu wojewódzkiego i podstawowy dokument polityki regionalnej określający wizję, cele rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a także działania służące ich realizacji.

W Strategii zidentyfikowano obszary strategicznej interwencji (OSI) i na poziomie regionalnym wyznaczono dwa typy OSI: bieguny wzrostu oraz problemowe, będące barierą rozwoju regionu. Obszar gminy Pniewy znalazł się na styku radomskiego obszaru problemowego oraz bieguna wzrostu w postaci Obszaru metropolitalnego Warszawy.

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego (PZPWM)

Obowiązujący obecnie Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego został przyjęty Uchwałą nr 180/14 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 lipca 2014 r.

Zgodnie z prezentowanym w dokumencie schemacie funkcjonalno-przestrzennym gmina Pniewy pełnić będzie funkcje życiowskie, o strategicznym znaczeniu. Duże znaczenie dla gminy Pniewy, ze względu na położenie wzdłuż regionalnej trasy obwodowej - czyli drogi krajowej nr 50 - będzie miało odejście od promienistego modelu sieci transportowej (głównie drogowej) na rzecz układu koncentryczno-obwodowego. Spowoduje to, że tereny położone w odległości około 100 km od metropolii warszawskiej będą wspierane przez ośrodki osadnicze położone na tzw. „Dużej Obwodnicy Warszawy”: Grójec, Żyrardów, Sochaczew.

4.2.3. Program Opieki nad Zabytkami w województwie mazowieckim 2018-2021

Dokument został przyjęty uchwałą Nr 174/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 13 listopada 2018 r. „**Program Opieki nad Zabytkami w województwie mazowieckim 2018 – 2023**” jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych dokumentów planistycznych województwa, a jego rolą jest promocja idei ochrony zabytków i opieki nad zabytkami stanowiącymi nieodzowny element zrównoważonego rozwoju zarówno mniejszych środowisk, jak też całego województwa.

W Programie dokonano bardzo rzetelnej, wieloaspektowej analizy stanu dziedzictwa kulturowego w województwie mazowieckim, zarówno w aspekcie ilościowym jak i jakościowym. Wśród zagrożeń dla dziedzictwa wymienia się następujące, związane z:

- lokalizacją zabytku – zagrożenie związane z położeniem i dostępnością zabytku; najbardziej zagrożone są zabytki archeologiczne, zabytki zlokalizowane w miejscach odludnych, zabytki

przechowywane na otwartej przestrzeni (np. zabytki techniki.), zabytki poddane silnej presji otoczenia;

- materiałem i konstrukcją zabytku, wśród których przykładem mogą być zabytki drewniane, które są zagrożone na korozję biologiczną i zagrożone pożarem;
- presją rynkową – ryzyko szczególnie silne w większych miastach z uwagi na ceny gruntu;
- niestabilną własnością – niemożliwość podjęcia interwencji z uwagi na niemożność ustalenia właściciela;
- brakiem odpowiedniego nadzoru lub niedostateczną formę ochrony;
- niewłaściwą konserwację, wskutek nieodpowiednich działań podejmowanych przez właścicieli, np. termomodernizacje bez uzgodnień dewastujące elewacje;
- agresywną ekspozycję reklam, które szpecą i zasłaniają coraz większe powierzchnie;
- brakiem sankcji prawnych, związane z niskimi karami za zniszczenie zabytków;
- brakiem świadomości wartości wartości obiektu;
- „porzucone” wątki dziedzictwa, na przykład zabytki osadnictwa olenderskiego wzdłuż Wisły pomiędzy Warszawą a Płockiem, cmentarze i świątynie nieobecnych obecnie na Mazowszu wyznań (na przykład cmentarze ewangelickie) .

Z analizy SWOT (strony słabe-mocne, szanse-zagrożenia) w dokumencie znajdujemy generalny wniosek, który brzmi: przez najbliższe 4 lata należy wykorzystać dobrą koniunkturę, której pojawienie się zawdzięcza się nowym instrumentom prawnym (ustawa „krajobrazowa”, ustawa o rewitalizacji), nowym rozwiązaniom instytucjonalno-finansowym oraz rozwojowi technologii cyfrowych dla wzmocnienia opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim. Ograniczone środki nie powinny być rozprasane, ale skupić się powinno na obszarach priorytetowych, czyli najmniej trwałe elementy dziedzictwa, których ocalenie jest najpilniejszym zadaniem, czyli: architektura drewniana, krajobraz kulturowy, dziedzictwo niematerialne. Jednym z kluczowych zadań musi być tworzenie cyfrowych dokumentacji obiektów zabytkowych.

W trakcie analizy SWOT ujawniono następujące istotne problemy:

- bardzo niskie wydatki gmin na ochronę zabytków i opiekę nad nimi – jedynie 6 zł rocznie na mieszkańca, co nie pozwala nawet na nie pogarszanie się stanu zabytków;
- nierealistyczne oczekiwanie gmin na wsparcie rządowe dla poprawy stanu zabytków – główny ciężar utrzymania zabytków spoczywa na ich właścicielach;
- konieczne jest opracowanie jednolitej metodologii i zunifikowanych standardów do określenia stanu zabytków;

Po diagnozie stanu opieki nad zabytkami, autorzy zdefiniowali misję opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim: podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym.

Określono strategiczne obszary programu:

Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy	
Cel A.1	Wprowadzić elementy edukacji o dziedzictwie; w tym – w edukacji powszechnej
Przedsięwzięcie A.1.1.	Tożsamość lokalna - wartość unikalna
	2. lekcje szkolne o dziedzictwie regionalnym i lokalnym; 3. opracowanie serii regionalnych pomocy naukowych nawiązujących do dziedzictwa; 4. opracowywanie podręczników gwar lokalnych, kompendiów lokalnych tradycji i zwyczajów itp.; 5. konkurs dla nauczycieli na pomoc naukową kształtującą wiedzę o zabytkach; 6. tworzenie przez uczniów i nauczycieli form gier o tematyce związanej z dziedzictwem regionu; 7. zajęcia pozalekcyjne połączone z wycieczkami do muzeów i zwiedzaniem zabytków;

8. przygotowanie scenariuszy lekcji i wskazówek dydaktycznych do Mazowieckiego Centrum Wiedzy o Zabytkach.	
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy
Finansowanie	Fundusze rządowe na działania modelowe, środki z programu PO WER, środki własne samorządów, budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła
Przedsięwzięcie A.1.2.	„Odkrywamy nasze dziedzictwo” - coroczny konkurs fotograficzny
Przedsięwzięcie będzie realizowane w formie corocznego wojewódzkiego konkursu fotograficznego pod patronatem Marszałka. Każda edycja konkursu może zostać poświęcona innemu zagadnieniu, np. zabytkom drewnianym, dworom, pałacom i parkom, dziedzictwu niematerialnemu	
Forma realizacji:	konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy
Finansowanie	budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.
Cel A.2	Wesprzeć edukacyjnie samorządy lokalne i właścicieli zabytków
Przedsięwzięcie A.2.1.	Mazowieckie Centrum Wiedzy o Zabytkach
<p>Centra Wiedzy to zgromadzone w jednym miejscu i udostępniane przez strony internetowe (podmiotowe strony BIP) informacje dotyczące danego zagadnienia, których celem będzie wspieranie podmiotów polityki miejskiej, a zwłaszcza samorządów lokalnych, w przygotowaniu i realizacji działań dotyczących złożonych lub nowych aspektów rozwoju miast. Pozwoli to skupiać w jednym miejscu, dostępnym dla wszystkich użytkowników, aktualną i pełną wiedzę na dany temat. Zadaniem centrów będzie przede wszystkim: informowanie o tematach będących przedmiotem zainteresowania danego centrum; proponowanie i promowanie rozwiązań i dobrych praktyk w dziedzinach, które są zidentyfikowane jako nowe lub trudne; upowszechnianie wzorcowych dokumentów i schematów postępowania. Treści udostępniane przez centra wiedzy będą wytwarzane nie tylko przez właściwe resorty, ale także przez JST i ich korporacje, ekspertów, jednostki naukowe itd. Będą to dokumenty, podręczniki, ekspertyzy, zestawy dobrych praktyk i wszelkie inne informacje, które mogą w danej dziedzinie być przydatne samorządom. Mazowieckie Centrum Wiedzy o Zabytkach tworzone będzie poprzez umieszczanie treści dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami, na przykład na istniejącej platformie internetowej Wrota Mazowska (http://www.wrotamazowska.pl), stronie internetowej Samorządu Województwa Mazowieckiego (www.mazovia.pl), albo w innej wybranej lokalizacji.</p>	
Forma realizacji:	program własny samorządu województwa z udziałem partnerów zewnętrznych (samorządy, MWKZ, NID, NGO, inni interesariusze) jako dostarczycieli treści do Centrum Wiedzy.
Finansowanie	budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła
Przedsięwzięcie A.2.2.	Konkurs „Renowacja Roku”
stworzenie (lub ufundowanie) nagrody dla najlepszych renowacji zabytków. Nagroda miałaby charakter honorowy lub – w miarę możliwości – również finansowy.	
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
Finansowanie	budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.
Przedsięwzięcie A.2.3.	Dziedzictwo niematerialne - na listę UNESCO

	Przedsięwzięcie będzie polegało na wspólnym z zainteresowanymi podmiotami przygotowywaniu i opracowywaniu wniosków o wpis na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W tym celu powstanie program wpisywania na tę listę zwyczajów, przekazów ustnych, wiedzy i umiejętności oraz związanych z nimi przedmiotów i przestrzeni kulturowych
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
Finansowanie	budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

Obszar strategiczny B: Optymalizacja systemu dostępu do środków	
Cel B.1	Zoptymalizować system dotacji wojewódzkich
Przedsięwzięcie B.1.1.	<i>Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach zabytkowych</i>
	Przedsięwzięcie polega na organizowaniu corocznego naboru wniosków o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach. Samorząd województwa określi priorytety zwiększające szanse na dotacje niektórych kategorii obiektów. Przy opracowywaniu zasad dofinansowania należy rozważyć następujące kryteria: <ul style="list-style-type: none"> • Obiekty, których wsparcie jest najpilniejsze z uwagi na ich stan lub rodzaj zagrożeń (np. architektura drewniana); • Obiekty, które są szczególnie ważne dla krajobrazu kulturowego województwa.
Forma realizacji:	przedsięwzięcie własne samorządu województwa.
Finansowanie	budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła
Cel B.2	Wzorcowo dbać o zabytki własne województwa
Przedsięwzięcie B.2.1.	<i>Finansowania prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego</i>
	Przedsięwzięcie dotyczy finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach zabytkowych (ruchomych i nieruchomych), których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego lub jego jednostki organizacyjne. W ramach przedsięwzięcia raz w roku będzie organizowany nabór wniosków o dotacje celowe na prace przy zabytkach będących własnością samorządu lub jego jednostek organizacyjnych. Jednostki organizacyjne Samorządu Województwa będące posiadaczem zabytku, albo posiadające w trwałym zarządzie zabytek, który wymaga najpilniej wsparcia finansowego (np. najgorszy stan techniczny) otrzymałyby dodatkowe środki na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku. DKPiT opracuje regulamin naboru wniosków oraz wzór wniosku o dotację celową.
Forma realizacji:	przedsięwzięcie własne samorządu województwa.
Finansowanie	budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła

Obszar strategiczny C: Wypracowanie skutecznych narzędzi działania	
Cel C.1	Ograniczać ryzyko utraty najmniej trwałych elementów dziedzictwa
Przedsięwzięcie C.1.1.	<i>Inwentaryzacja i wyodrębnienie typów zabudowy drewnianej województwa</i>

	<p>- dokonanie kwerendy w dostępnych publikacjach, badaniach i pracach naukowych, celem wychwycenia możliwie pełnej listy stylów zidentyfikowanych i opisanych dotychczas;</p> <p>- przeprowadzenie badań terenowych, w ramach których powstanie dokumentacja fotograficzna i zostanie opracowana pełna typologia stylów architektury drewnianej województwa mazowieckiego, w podziale na jego regiony kulturowe, wraz z dokumentacją przykładów.</p>
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
Finansowanie	budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła
Przedsięwzięcie C.1.2.	<i>Spójny krajobraz kulturowy - katalog projektów</i>
	<p>Przedsięwzięcie będzie miało formę zlecenia dla specjalistycznego wykonawcy, którego zadaniem będzie opracowanie projektów budynków np. domów jednorodzinnych, obiektów użyteczności publicznej oraz typowych obiektów użytkowych, w dwóch wariantach:</p> <ul style="list-style-type: none"> • projektów „rekonstrukcyjnych”, odtwarzających zarówno wygląd, jak i – w uzasadnionym zakresie – technologię wykonania oraz zastosowane rozwiązania materiałowe i konstrukcyjne budownictwa tradycyjnego – dedykowanych do stosowania na obszarach szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego; • Projektów „zharmonizowanych”, o cechach i rozwiązaniach współczesnych, jednak w możliwie wysokim stopniu dopasowanego do tradycyjnego krajobrazu kulturowego poszczególnych części województwa mazowieckiego. <p>Projekty obu kategorii będą nieodpłatnie udostępnione wszystkim zainteresowanym podmiotom. W ten sposób elementy tradycyjnej zabudowy pojawią się w krajobrazie kulturowym Mazowsza. Katalog powstanie w oparciu o wyniki Przedsięwzięcia C.1.1, a w jego zakres – w drugim etapie – wejdzie dodatkowo rozpoznanie typów budownictwa murowanego, z uwzględnieniem specyfiki rejonów.</p>
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy
Finansowanie	budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.
Przedsięwzięcie C.1.3.	<i>Nasza żywa tradycja</i>
	<p>Przedsięwzięcie może mieć formę zróżnicowanego wsparcia zarówno dla inicjatyw już utrwalonych i powtarzanych cyklicznie, jak i dla nowo kreowanych inicjatyw na rzecz lokalnego dziedzictwa. Sugeruje się, aby jednym z obszarów priorytetowych przedsięwzięcia były ginące zawody, w tym także miejskie.</p> <p>Towarzyszyć temu powinna rozbudowa portalu „Mazowiecki Szlak Tradycji” o kolejne punkty oraz ścieżki tematyczne.</p>
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy
Finansowanie	budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.
Cel C.2	Poprawić współpracę na rzecz dziedzictwa
Przedsięwzięcie C.2.1.	<i>Stala współpraca Samorząd Województwa - MWKZ - oddział NID</i>
	<p>Przedsięwzięcie polega na wypracowaniu formuły regularnego kontaktu merytorycznego pomiędzy trzema wymienionymi instytucjami w celu – w szczególności:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wspólnego planowania i skoordynowanego finansowania programu badań nad dziedzictwem (odrębny program D.1.1.); • podejmowania wspólnych inicjatyw edukacyjnych i upowszechnieniowych w zakresie wiedzy o dziedzictwie województwa mazowieckiego;

	<ul style="list-style-type: none"> • podejmowania wspólnych inicjatyw promocyjnych na rzecz dziedzictwa; • współpracy przy aktualizacji WPOnZ. <p>Realizacja przedsięwzięcia uzależniona jest od deklaracji oddziału NID oraz Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.</p>
Forma realizacji:	przedsięwzięcie partnerskie z MWKZ i NID.
Finansowanie	Budżety wszystkich trzech zaangażowanych instytucji, inne źródła
Cel C.3	Wzmocnić potencjał promocyjny zabytków
Przedsięwzięcie C.3.1.	<i>Tworzyć system wymiany wiedzy w zakresie opieki nad zabytkami</i>
	<p>Przedsięwzięcie polega na inicjowaniu i współorganizowaniu przez Samorząd Województwa konferencji służących wymianie wiedzy i dobrych praktyk w zakresie ochrony zabytków i opieki nad nimi na terenie województwa.</p> <p>Konferencje powinny być otwarte i bezpłatne dla wszystkich właścicieli zabytków i odbywać się nie rzadziej, niż co dwa lata (optymalnie – co roku). Przedsięwzięcie będzie uruchomione pod warunkiem uzyskania współpracy i współfinansowania zainteresowanych współorganizatorów</p>
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
Finansowanie	budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, budżety współorganizatorów, inne źródła
Przedsięwzięcie C.3.2.	<i>Promocja zabytków poprzez tworzenie i rozwój istniejących szlaków kulturowych</i>
	<p>Przedsięwzięcie polega na tworzeniu i rozwoju – z uwzględnieniem istniejącej koncepcji pasm przyrodniczo-kulturowych – szlaków turystycznych wyznaczających trasę zwiedzania miejsc pamięci albo zabytków powiązanych tematycznie lub podobnych rodzajowo, co umożliwi wspólną promocję i włączenie szlaku w programy edukacyjne. Co do miejsc pamięci związanych z tradycjami narodowo-wyzwoleńczymi lub państwowotwórczymi, należy uwzględnić – przykładowo – ważne obiekty w Warszawie takie jak nekropolie narodowe na Powązkach czy obiekty związane z uchwaleniem Konstytucji 3 Maja, a poza Stolicą – pole Bitwy Warszawskiej, czy obiekty związane z żyrardowskim Strajkiem Szpularek (1883) – pierwszym po Powstaniu styczniowym zrywem Polaków przeciwko caratowi. Co do zabytków – wstępnie proponuje się następujące tematy szlaków (są to jedynie propozycje wstępne):</p> <ul style="list-style-type: none"> • dwory i pałace Mazowsza; • „Świdermajer” (zabytki drewnianej architektury letniskowej powstającej na przełomie XIX i XX wieku na południowy wschód od Warszawy, wzdłuż Kolei Nadwiślańskiej na tzw. linii otwockiej); • zabytki obronne Mazowsza; • neogotyki nadwiślański.
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy
Finansowanie	budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.
Obszar strategiczny D: Wzmocnienie zasobów wiedzy fachowej	
Cel D.1	Tworzyć system wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym
Przedsięwzięcie D.1.1.	<i>Program badań we współpracy z MWKZ i oddziałem NID</i>
	w ramach stałej współpracy Samorządu Województwa z MWKZ i oddziałem terenowym

NID (odrębny program C.2.1.) zostanie wypracowany program badań nad zabytkami województwa mazowieckiego oraz zasady współfinansowania badań (lub finansowania odrębnego, jednak w sposób skoordynowany) i wzajemnego udostępniania sobie wyników badań. Realizacja przedsięwzięcia uzależniona jest od deklaracji oddziału NID oraz Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.	
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy
Finansowanie	Budżety wszystkich trzech zaangażowanych instytucji, inne źródła.
Cel D.2	Radykalnie poprawić wykorzystanie technik cyfrowych
Przedsięwzięcie D.2.1.	<i>Wzorcowa dokumentacja cyfrowa wybranych zabytków województwa</i>
Przedsięwzięcie polega na opracowaniu wzorcowej pełnej dokumentacji cyfrowej wybranych obiektów zabytkowych, których właścicielem jest samorząd województwa i publiczne udostępnienie tej dokumentacji w Centrum Wiedzy o Zabytkach. Dokumentacja wzorcowa powinna być zgodna z opublikowanymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa zaleceniami dotyczącymi podstawowych elementów składowych dokumentacji rysunkowej oraz parametrów technicznych odwzorowania wraz z pożądanymi formatami plików dla sporządzania dokumentacji architektonicznych zabytkowych obiektów budownictwa drewnianego i murowanego za pomocą metod cyfrowych – metodą skaningu laserowego, fotogrametrii naziemnej oraz modelowania bryłowo – powierzchniowego (MESH).	
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy
Finansowanie	Budżety wszystkich trzech zaangażowanych instytucji, inne źródła.
Przedsięwzięcie D.2.2.	<i>Konkurs „Zdigitalizuj zabytek”</i>
W ramach corocznego konkursu na najlepiej wykonaną digitalizację (dokumentację cyfrową) zabytku jednemu projektowi w każdym roku zostanie przyznana Nagroda Marszałka.	
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy. W ramach przedsięwzięcia dofinansowanie otrzymają najlepsze projekty dotyczące digitalizacji obiektu zabytkowego lub innych zasobów zabytkowych. Powstała dokumentacja może zostać udostępniona jako wzorcowy przykład digitalizacji.
Finansowanie	budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

4.3.1. Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Grójeckim na lata 2015-2018

Powiatowe Programy Opieki nad Zabytkami podobnie jak Gminne Programy Opieki nad Zabytkami powstają na okresy czteroletnie i program dla powiatu grójeckiego obowiązywał do końca 2018 r. i jak do tej pory nie uchwalono Programu na kolejne lata.

W dokumencie tym zwrócono uwagę, aby warunki zabudowy były ustalane w sposób stanowiący kontynuację estetycznej zabudowy, aby unikać wznoszenia obiektów dysharmonijnych z otoczeniem, dbać o zachowanie zgodności nowej zabudowy z historycznymi układami przestrzennymi. Zaleca się stosowanie form charakterystycznych dla regionu, również w odniesieniu do zabudowy istniejącej, tak

aby obecne wymogi i potrzeby modernizacji nie doprowadziły do utraty historycznego charakteru danego obiektu lub układu przestrzennego.

Omawiając stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków podkreślono z reguły dobry stan obiektów należących do administracji państwowej oraz zabytki we władaniu kościoła katolickiego. Zabytki w rękach prywatnych z reguły znajdują się w złym stanie i w grupie tej dominują zespoły dworskie i parkowe. Stan zachowania zabytkowej zieleni budzi wiele zastrzeżeń. Parki, które powinny być zachowane ze względu na ich znaczenie w krajobrazie, przeważnie wiejskim rolniczym, pozostając bez zagospodarowania stają się coraz bardziej nieczytelne, poprzez wycinkę wartościowych okazów starodrzewia, niszczenie układów kompozycyjnych oraz porastanie terenów samosiewem. Wymagają prowadzenia działań rewaloryzacyjnych lub zmiany sposobu zagospodarowania. W złym stanie są także zabytki techniki, które nieprzydatne w swoim pierwotnych funkcjach pozostają niezagospodarowane i niszczone. Zabytki te, jak młyny oprócz, często natychmiastowych prac remontowych, wymagają znalezienia dla nich nowych funkcji w celu zahamowania procesu ich degradacji i niszczenia. Podobnie drewniana zabudowa mieszkalna i gospodarcza, która stanowiła znaczący procent zabytków zagrożonych i ulegających zniszczeniu, wskutek pogarszającego się stanu budulca, ich nie zawsze właściwie użytkowanie, zaniedbanie bieżących remontów, powoduje „znikanie” dużej ilości tego rodzaju zabudowy z mapy powiatu.

4.3.2. Strategia Rozwoju Lokalnego Powiatu Grójeckiego na lata 2004 - 2020

Strategia została przyjęta Uchwałą Nr XVIII /153/2004 Rady Powiatu Grójeckiego z dnia 20 lipca 2004 r. Była dokumentem długookresowym, określającym generalny kierunek działania powiatu oraz przedstawiającym metody i narzędzia jego wdrażania. Strategia przestała obowiązywać z końcem 2020r.

4.3.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych Powiatu grójeckiego.

Powiat grójecki posiada aktualny Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych. Dokument nie jest on dostępny na stronach internetowych powiatu grójeckiego a prezentowane poniżej uwagi dotyczą modelowego planu ochrony zabytków. Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na wykonywaniu następujących przedsięwzięć:

- prace przygotowawcze w okresie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- prace w okresie podwyższonej gotowości, to jest w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia,
- reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- zabezpieczenie i dokumentowanie po zakończeniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

4.3.4. Inicjatywy Lokalne o charakterze regionalnym

Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Zlewni Rzeki Jeziorki

Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Zlewni Rzeki Jeziorki jest organizacją gmin i powiatów zlewni rzeki Jeziorki, powstało w 2001 roku z inicjatywy Gminy Piaseczno i Powiatu Piaseczyńskiego. Celem jego działania jest wspieranie działań samorządowych na rzecz zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego na terenie działania Stowarzyszenia, a w szczególności szeroko pojętą ochroną

środowiska obszaru zlewni rzeki Jeziorki, gdyż pierwszoplanowymi zadaniami są: zahamowanie degradacji środowiska, kontynuacja procesu oczyszczania wód i obszaru zlewni rzeki Jeziorki i całościowe uregulowanie gospodarki wodno-ściekowej na terenie działania Stowarzyszenia.

Do Stowarzyszenia należą powiaty: grójecki, piaseczyński i żyrardowski oraz gminy: Piaseczno, Konstancin-Jeziorna, Lesznowola, Góra Kalwaria, Prażmów, Chynów, Grójec, Mszczonów, Pniewy i Tarczyn.

Lokalna Grupa Działania „Wszyscy Razem”

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Wszyscy Razem” obejmuje swoim działaniem 5 gmin powiatu przysuskiego i 5 gmin powiatu grójeckiego, między innymi gminę Pniewy. Celem statutowym Stowarzyszenia jest między innymi:

- zrównoważony rozwój obszarów wiejskich na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców gmin, rozwój lokalnych organizacji zorientowanych na zrównoważony rozwój kulturę i edukację
- aktywizacja ludności wiejskiej i stymulowanie aktywności mieszkańców działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich
- zachowanie tradycji i rozwój kultury,
- dbanie o estetykę wsi, zachowanie zabytków, identyfikacja i zagospodarowanie zasobów naturalnych, kulturowych i historycznych.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pniewy zgodny jest z następującymi dokumentami wykonanymi na poziomie gminy:

5.1.1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego w gminie Pniewy

Na terenie gminy Pniewy obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego uchwalony uchwałą Nr XXIX/208/2002 Rady gminy w Pniewach z dnia 28 czerwca 2002 r oraz jego zmiany, odnoszące się do pojedynczych działek:

- uchwała Nr XLV/244/10 z dnia 17 marca 2010 r,
- uchwała Nr XVIII/106/12 z dnia 14 czerwca 2012 r.,
- uchwała Nr XLII/202/14 z dnia 23 maja 2014 r.
- uchwała Nr XLII/203/14 z dnia 23 maja 2014 r.

oraz poszczególnych zapisów wymienionych w uchwale zmieniającej:

- uchwała Nr XXXVI.176.18 z dnia 28 maja 2018 r.

Poniżej zostały wymienione te miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których znalazły się zapisy dotyczące zasad ochrony dóbr kultury. Tekst kursywą jest dokładnym przytoczeniem zapisu w planie zagospodarowania.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Pniewy
(Nr XXIX/208/2002 Rady gminy w Pniewach z dnia 28 czerwca 2002)

W uchwalonym w 2002 r. obowiązującym i obejmującym tereny całej Gminy miejscowym planie zagospodarowania znalazły niżej zacytowane ustalenia dotyczące ochrony dóbr kultury, które stanowią jedną z form prawnej ochrony zabytków wyszczególnionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

§ 8. 1. *Na terenach stref, o których mowa w §§ 6 i 7 obowiązują następujące wymogi w zakresie ochrony dóbr dziedzictwa kultury, krajobrazu i środowiska:*

1) ochronie szczególnej podlegają następujące obiekty objęte ochroną Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

- a) Kościół Parafialny w Jeziórcie - symbol Z-I,*
- b) Zespół podworski z XIX w. w Przęsławicach - symbol Z-II,*
- c) Młyn wodny z XIX w. w Przęsławicach - symbol Z-III,*
- d) Zespół podworski w Jurkach - symbol Z-IV,*
- e) Park krajobrazowy w Michrowie - symbol Z-V,*
- f) Park krajobrazowy w Woli Pniewskiej - symbol Z-VI,*
- g) Cmentarz ewangelicko-augsburski w Karolewie - symbol Z-VII,*
- h) Młyn wodny z XIX w. w m. Jeziora - symbol Z-VIII,*
- i) Park podworski w Załężu - symbol Z-IX,*

2) wszelkie działania inwestycyjne, adaptacyjne w obiektach, o których mowa w pkt 1 oraz na terenie obiektów zabytkowych i bezpośrednio w ich sąsiedztwie muszą być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,

3) stanowiska archeologiczne występujące na terenie rozpoznanym podlegają ochronie,

4) z uwagi na brak pełnego rozpoznania archeologicznego wskazuje się na rysunku planu jedynie rozpoznane stanowiska, w rejonie których każda działalność inwestycyjna odbywać się winna w uzgodnieniu z Archeologiem Wojewódzkim. Są to:

- a) Przykory - st. 1 - ślad osadnictwa - epoka brązu,*
- b) Cychry - st. 1 - ślad osadnictwa - okres wpływów rzymskich,*
- c) Cychry - st. 1 - osada - wczesne średniowiecze,*
- d) Jeziora - st. 1 - ślad osadnictwa - średniowiecze,*
- e) Przęsławice - st. 1 - ślad osadnictwa - starożytność,*
- f) Przęsławice - st. 2 - ślad osadnictwa - późne średniowiecze,*
- g) Przęsławice - st. 3 - ślad osadnictwa - późne średniowiecze,*
- h) Tomaszówka - st. 1 - osada - wczesne średniowiecze,*
- i) Jeziora - Praga - st. 1 - osada - późne średniowiecze,*
- j) Topibaby - st. 1 - osada - epoka brązu; osada - późne średniowiecze,*
- k) Ginetówka - st. 1 - skarb (ozdoby brązowe) kultury lużyckiej - okres halszacki,*

5) na terenach nierozpoznanych archeologicznie odkryte znaleziska w czasie robót ziemnych winny być zabezpieczone i zgłoszone do Archeologa Wojewódzkiego, który zabezpieczy nadzór nad dalszymi pracami,

.....

10) istniejące zespoły dworsko-parkowe w Michrowie, Woli Pniewskiej, w Przęsławicach i w Jurkach należy zabezpieczyć przed zniszczeniem, poddać uregulowaniu, sytuacji prawnej i docelowo przeznaczyć na cele m.in.: mieszkaniowe, zdrowotne, kulturalne, oświatowe, rekreacyjne, naukowe itp.,

11) istniejące cmentarze w m. Jeziórka i Karolew przeznacza się do adaptacji, estetyzacji, porządkowania ich terenów i zieleni towarzyszącej,

12) szczególnej opiece winny być poddane miejsca pamięci narodowej jak:

- a) mogiła żołnierzy radzieckich z 1945r. w m. Wiatrowiec,
- b) mogiła żołnierzy radzieckich w m. Karolew,
- c) mogiły zbiorowe pomordowanych w latach 1939-45 na cmentarzu w m. Jeziórka,
- d) zbiorowy grób partyzantów w m. Michrów

Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Pniewy zatwierdzonego uchwałą Nr XXIX/208/2002 Rady Gminy Pniewy z dnia 28 czerwca 2002 r. (Dz. Urz. Woj. Maz. Nr 221 poz 5600 z dnia 20 sierpnia 2002 r.) (uchwała Nr XXXVI.176.18 Rady gminy w Pniewach z dnia 28 maja 2018)

W uchwalonej w 2018 zmianie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego z 2002 r. zmieniono zapis w § 8. punkt 4. cytowanej powyżej Uchwały Rady Gminy, i który po zmianie brzmi:

„4) wskazuje się na rysunku planu stanowiska archeologiczne, dla których obowiązują przepisy odrębne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami”

5.1.2. Strategia Rozwoju Gminy Pniewy

Na terenie gminy obowiązuje zdezaktualizowana Strategia rozwoju, która powstała w 2003 r. i obowiązywała do 2018 r. Siłą rzeczy Strategia nie uwzględnia zmienionych realiów finansowania inwestycji i społecznych projektów samorządowych po wejściu Polski do Unii Europejskiej i powinna zostać dostosowana do nowych dokumentów strategicznych na szczeblu krajowym i regionalnym.

W Strategii Rozwoju Gminy Pniewy zdefiniowano misję gminy, którą jest zapewnienie wzrostu poziomu życia mieszkańców oraz zrównoważonego rozwoju gminy w oparciu o posiadane zasoby i możliwości. Misję gminy Pniewy zdefiniowano: „*Gmina Pniewy to gmina rozwijająca nowoczesną produkcję sadowniczą i przetwórstwo, wykorzystująca w pełni swoje walory turystyczno – rekreacyjne. Dzięki rozwiniętym sieciom infrastruktury technicznej oraz położeniu i dogodnemu systemowi komunikacji jest atrakcyjnym terenem dla inwestycji mieszkaniowych, rekreacyjnych i gospodarczych. Nowoczesne i dobrze wyposażone obiekty infrastruktury społecznej realizują potrzeby mieszkańców*”. Celami strategicznymi są:

- rozwój gospodarczy w oparciu o lokalne walory i tradycje;
- wysoki poziom życia mieszkańców gminy;
- Gmina Pniewy – atrakcyjnym terenem rekreacyjno-wypoczynkowym;

W dokumencie brak jest odniesień do zasobów dziedzictwa kulturowego gminy, ograniczono się jedynie do ich wymienienia błędnie zaliczając 8 zabytkowych parków mających leżeć na terenie gminy.

5.1.3. Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Pniewy do roku 2020

W dokumencie brak jest bezpośrednich odniesień dotyczących zagadnień ochrony dziedzictwa kulturowego, jednak w Programie podkreślono zasoby przyrodnicze gminy pod kątem ich turystycznego wykorzystania. Gminę charakteryzują liczne walory turystyczne: czysty ekologicznie teren, obszary leśne i rzeka Jeziórka, która jest jedną z najczystszych rzek w kraju. Infrastruktura turystyczna gminy jest rozbudowana. Na szczególną uwagę zasługuje sieć ścieżek rowerowych,

prowadzących w dużej mierze przez obszary chronione gminy. W miejscowości Osieczek usytuowany jest zbiornik retencyjny o powierzchni 8,00 ha, będący atrakcją dla wędkarzy charakteryzujący się dużą różnorodnością gatunków ryb.

5.1.4. Gminny Program Opieki nad zabytkami dla Gminy Pniewy na lata 2010 - 2013”

Gmina Pniewy posiadała przyjęty Uchwałą Nr XLVIII/261/10 Rady Gminy Pniew z dnia 12 lipca 2010 r. Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pniewy na lata 2010-2013. Z realizacji Programu nie były sporządzane sprawozdania i poniżej przedstawiono w formie tabelarycznej zadania, jakie znalazły się w Programie oraz zakres ich realizacji.

ZADANIE	REALIZACJA
Przygotowanie informacji dla właścicieli obiektów zabytkowych wpisanych do GEZ	nie zrealizowano
Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego	Gmina współdziałała w szeregu projektach, np. stworzenie mapy rowerowej przez Krainę Jeziorki
Opracowanie mapy zabytków gminy jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego	Zrealizowano
Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych)	W Gminie istnieje ewidencję komputerowa
Wykonywanie inwentaryzacji architektoniczno - konserwatorskich zagrożonych obiektów zabytkowych	nie zrealizowano
Wykonanie prac studialnych (studia krajobrazowe, studia architektoniczno - ruralistyczne, waloryzacja krajobrazu kulturowego) do wykorzystania przy aktualizacji planu zagospodarowania przestrzennego gminy	W Gminie w 2018 r. sporządzono studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przed-szkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć o tej tematyce	Wszystkie zabytki wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków wraz ze zdjęciami są dostępne na stronie internetowej Urzędu Gminy, poza tym, z opracowań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami korzystały dzieci i młodzież wykorzystując do swoich prac domowych, studyjnych
Opracowanie szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanych do właścicieli, mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontowania obiektów zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel, a także sprawnego zarządzania nimi.	nie zrealizowano
Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i udział w nich.	nie zrealizowano
Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych.	nie zrealizowano
Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa w gminach (koordynatorem działań jest KOBiDZ)	nie zrealizowano
Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy	Powstała publikacja poświęcona zabytkom, wydawano foldery, min. sporządzone przez Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Zlewni Rzeki Jeziorki
Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu	Na stronie internetowej Jest dostępne studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo.	
Organizowanie konkursów na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego	nie zrealizowano
Opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego	Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Zlewni Rzeki Jeziorki stworzyło taki szlak i folder
Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej	nie zrealizowano
Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej	nie zrealizowano
Aktualizacja miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy z uwzględnieniem stref ochrony krajobrazu kulturowego i weryfikacją zagadnień związanych z ochroną zabytków	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego sporządzonym w 2002 roku
konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie jej charakteru i funkcji)	zrealizowano
Walka z samowolami budowlanymi	Gmina prowadzi bieżący monitoring
W wypadku takich możliwości (po wykonaniu badań i prac studialnych) wystąpienie do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obszarów i obiektów zabytkowych (m.in. układów ruralistycznych)	nie zrealizowano
Poprawa ładu przestrzennego wsi oraz zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez: <ul style="list-style-type: none"> ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy, wypełnianie zabudową o charakterze zabudowy mieszkaniowo - letniskowej wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę o charakterze zabudowy mieszkaniowo - letniskowej na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk” 	Gmina posiada obowiązujący plan miejscowy, w którym są odpowiednie zapisy ochronne, wszystkie nowo sporządzane plany zagospodarowania przestrzennego uwzględniają miejsca podlegające ochronie konserwatorskiej, nowe plany miejscowe są uzgadniane z konserwatorem zabytków
Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo - konserwatorskie przy zabytkach nieruchomych.	nie zrealizowano
Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach	W Gminie brak jest takich obiektów
Wspieranie rozwoju muzeów regionalnych, skansenów, izb pamięci itp.	W Gminie nie występują tego typu obiekty
Szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną	nie zrealizowano
Wspieranie utrzymywania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów (np. poprzez realizację Hallandzkiego	nie zrealizowano

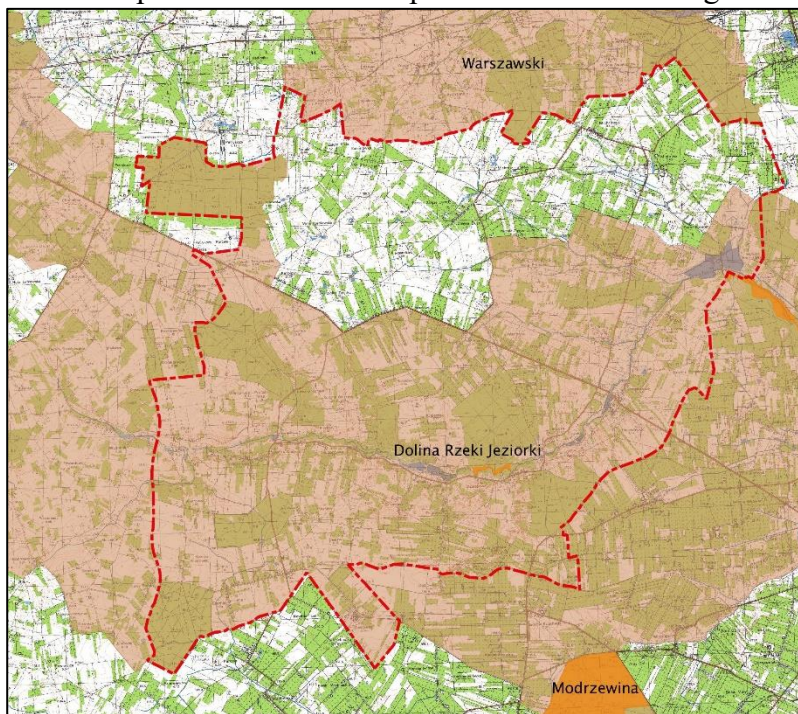
Modelu Konserwacji Zabytków w myśl zasady „ratować zabytki, ratować pracę, ratować rzemiosło”)	
--	--

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka geograficzno-przyrodnicza gminy Pniewy

Gmina wiejska Pniewy położona jest w północno-zachodniej części powiatu grójeckiego i graniczy z gminami Grójec, Belsk Duży oraz Błędów powiatu grójeckiego, z gminą Mszczonów powiatu żyrardowskiego, gminą Żabia Wola powiatu grodzkiego oraz gminą Tarczyn powiatu piaseczyńskiego. Gmina zajmuje powierzchnię 102,05,16 km². Gospodarka Gminy ma charakter rolniczy, ponad 70% powierzchni zajmują użytki rolne.. Gmina Pniewy należy do obszaru o stosunkowo wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych.

Według regionalizacji fizycznogeograficznej Polski J. Kondrackiego gmina wchodzi w skład podprovincji Nizin Środkowopolskich w mezoregionie Wysoczyzna Rawska. Rzeźba terenu została ukształtowana w wyniku działania lądolodu oraz wód spływających z topniejącego lodowca (wody fluwioglacjalne) stadiału Warty zlodowacenia środkowopolskiego i pod względem geomorfologicznym stanowią ją obszary moreny czołowej na północ od doliny Jeziorki w okolicach wsi Wilczoruda z pojedynczymi wzgórzami oraz zajmująca największą część terenów gminy morena denna, charakteryzująca się równinną i lekko falistą równiną przecinaną dolinami dopływów Jeziorki: Kruszewki i bezimiennych cieków. W Osieczku zlokalizowany jest mały zbiornik retencyjny na Jeziórcie. Teren jest użytkowany rolniczo z sadami i polami ornymi, partie dolin rzecznych są uregulowane ze stawami i licznymi groblami. Na terenie gminy przeważają gleby pseudobielicowe i bielicowe powstałe z materiału pochodzenia aluwialnego oraz z piasków gliniastych.

Na terenie gminy Pniewy występują dwie powierzchniowe formy ochrony przyrody: Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina Rzeki Jeziorki, który obejmuje ponad połowę powierzchni gminy oraz rezerwat przyrody Jeziora-Olszyny. Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina Rzeki Jeziorki obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach oraz pełnione funkcje korytarzy ekologicznych. Rezerwat przyrody Jeziora-Olszyny ustanowiono w 1995 r. i głównym celem jego utworzenia jest ochrona i zachowanie naturalnego siedliska grądowego położonego nad rzeką Jeziorką. Rezerwat obejmuje

fragment starorzecza z torfami niskimi i drzewostanem olszowym.

5.2.2. Zarys dziejów obszaru gminy

Osadnictwo w Gminie Pniewy od pradziejów do średniowiecza

Tereny gminy Pniewy były zasiedlane od pradziejów do czasów nam współczesnych. Potwierdzeniem tego są, jak do tej pory, mało liczne stanowiska archeologiczne odkryte podczas planowanych badań powierzchniowych wykonanych w 1981 i 1993 r. Obserwowany na przestrzeni dziejów ścisły związek osadnictwa z siecią hydrograficzną znajduje potwierdzenie także na terenach gminy Pniewy. Stanowiska archeologiczne zlokalizowane są wzdłuż Jeziorki, na krawędzi i stoku doliny oraz wzdłuż Kruszewki i dwu bezimiennych cieków. W efekcie badań powierzchniowych w ramach ogólnopolskiej akcji Archeologicznego Zdjęcia Polski ujawniono na terenie całej gminy jak do tej pory jedynie 26 stanowisk na których zarejestrowano 34 fakty osadnicze. Wydaje się, że liczba odkrytych stanowisk nie odzwierciedla rzeczywistego osadnictwa w okresach pradziejowych i czasach historycznych i wynika przede wszystkim z dostępności terenu dla prospekcji powierzchniowej. Duża część terenów gminy jest zupełnie niedostępna badaniom z uwagi na wieloletnie uprawy sadownicze, zalesienie oraz zajęcie terenów pod zabudowę.

W nielicznie występującym na stanowiskach archeologicznych materiale zabytkowym (ceramika i półwytwory z krzemienia) nie rozpoznano żadnej z kultury archeologicznych znanych z pradziejów Polski a znalezione materiały zabytkowe wydatowano w bardzo szerokich ramach chronologicznych, na przykład: starożytność-wczesneśredniowiecze (!), epoka kamienia-epoka żelaza. Jedynie materiał pozyskany na stanowiskach z okresu wczesnego średniowiecza oraz czasów nowożytnych uzyskał precyzyjne ramy chronologiczne, pozwalające na odtwarzanie dziejów badanego terenu. Na wyszczególnionych w tabeli 4, 26 stanowiskach archeologicznych wyróżniono 34 zespoły chronologiczno-funkcjonalne zabytków (na niektórych stanowiskach reprezentowane były znaleziska przynależne do więcej niż jednej jednostki chronologiczno-kulturowej) a wyszczególnione w tabeli rozróżnienie na osady i ślady osadnictwa związane jest jedynie z frekwencją materiału zabytkowego który wystąpił na powierzchni stanowiska, i w przypadku większej liczby artefaktów znalezisko określa się jako „osadę”, co oczywiście nie zawsze musi odzwierciedlać długotrwałość lub krótkotrwałość zasiedlania danego miejsca.

Najliczniej reprezentowane są znaleziska pochodzące z czasów nowożytnych (od XVI wieku) – 13 znalezisk. Drugą grupę, mniej liczną stanowią znaleziska z okresu średniowiecza oraz późnego średniowiecza – 6 znalezisk, następnie znaleziska datowane na okres wczesnego średniowiecza, odkryte na 5 stanowiskach, z których 3 pochodzą ze schyłkowych faz tego okresu a 2 są datowane ogólnikowo jako „wczesnego średniowieczne”. Następną grupę stanowią znaleziska datowane w bardzo szerokich ramach na „epokę kamienia-epokę żelaza”) – 4 znaleziska. Jedynie 2 znaleziska przypisano epoce brązu a jedno stanowisko określono jako pochodzące z okresu wpływów rzymskich. Dla porządku podajemy, że wśród znalezionych podczas badań powierzchniowych materiałów wyróżniono 2 znaleziska datowane na „starożytność” i 1 znalezisko datowane na „starożytność-wczesne średniowiecze”. Niewątpliwie problemy z precyzyjnym datowaniem znalezisk spowodowane były małą liczebnością materiału zabytkowego, z reguły bardzo rozdrobnionego materiału ceramicznego, mało charakterystycznych znalezisk, jak np. odłupki krzemienne, które były w użyciu przez cały okres pradziejów, lub fragmentów przedmiotów o niemożliwej do określenia funkcji a tym samym „nieczyłych” na ich datowanie.

Przy tak małej liczbie i w dodatku nieprecyzyjnie datowanych znaleziskach wszelkie próby uogólniania procesów osadniczych zachodzących na terenie gminy Pniewy obarczone są olbrzymim błędem. Z przedstawionej analizy materiału zabytkowego, odkrytego podczas badań powierzchniowych nasuwa się wniosek, że tereny gminy Pniewy znajdowały się w pradziejach na peryferiach

zainteresowania i atrakcyjności osadniczej. Sytuacja ta uległa zmianie dopiero we wczesnym średniowieczu i okresach następujących, kiedy to tereny gminy są chętniej zasiedlane, i fakt ten ma już swoje odzwierciedlenie w źródłach pisanych.

Wczesne średniowiecze i średniowiecze

Okres ten jest nierozzerwalnie związany z żywiołem słowiańskim i początkami Państwowości Polskiej. Najstarsze znaleziska z okresu wczesnego średniowiecza z terenu gminy Pniewy pochodzą z XI-XII wieku, brak jest stanowisk datowanych na wcześniejszy okres wczesnego średniowiecza.

Późniejsze osadnictwo, do XV w. związane już z rycerskimi nadaniami, które z czasem przechodzą w większe majątki szlacheckie zaliczane już do okresu Staropolskiego. Z okresu tego dysponujemy już źródłami pisanyymi, z których pochodzą wzmianki o najstarszych miejscowościach w gminie. Dla porządku poniższe informacje dotyczące najstarszych wzmianek o miejscowościach w gminie podajemy w porządku alfabetycznym a dane skąd je zaczerpnięto pochodzą z dwu źródeł: *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*, pod red. Kazimierza Rymuta, oraz *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu. Edycja elektroniczna* (<http://www.slownik.ihpan.edu.pl>).

ALEKSANDRÓW pierwsza wzmianka o miejscowości w dokumentach dotycząca wsi pojawiła się w 1921 w Skorowidzu miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowanym na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z 30 IX 1921 r.,

BUDKI

PETRYKOWSKIE po raz pierwszy nazwa pojawia się jako *Petrykozkie budy* na Topograficzna Karta Królestwa Polskiego z 1839 r.,

CIECHLIN po raz pierwszy w źródłach w 1471 jako *Czechnyno*, w 1507 r. jako *Czechnino*, w 1576 jako *Ciechnino*, w 1783 już jako *Ciechlin*,

CYCHRY po raz pierwszy w źródłach w 1415 jako *Cichri*, w 1417 jako *Czichrowo*, w 1432 jako *Czichry Antiqua*, w 1438 *Czyhry*;

CZEKAJ po raz pierwszy nazwa pojawia się jako *Czekay*, karczma na Topograficzna Karta Królestwa Polskiego z 1839 r.,

DASZEW po raz pierwszy w Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i Litwy, T. I s. 907 z 1880 r.,

DĄBRÓWKA pierwsza wzmianka o miejscowości w dokumentach dotycząca wsi pojawiła się w 1921 w Skorowidzu miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowanym na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z 30 IX 1921 r.,

GINETÓWKA po raz pierwszy w Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i Litwy, T. II s. 572 z 1877 r.,

HUTA JEŻEWSKA pierwsza wzmianka o miejscowości w dokumentach dotycząca wsi pojawiła się w 1921 w Skorowidzu miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowanym na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z 30 IX 1921 r.,

JEZIORA po raz pierwszy w źródłach w 1441 jako *Jezyora*, w 1447 jako *Jezora*, w 1576 jako *Jeziora*,

JEZIORA-NOWINA - pierwsza wzmianka o miejscowości w dokumentach dotycząca wsi pojawiła się w 1921 w Skorowidzu miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowanym na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z 30 IX 1921 r.,

JEZIÓRKA po raz pierwszy w źródłach w 1339 jako *Jezora*, w 1415 jako *Jeszora*, w 1445 jako *Jezyora*, w 1476 jako *Gezora*, w 1576 jako *Jeziora Abbatis*,

JÓZEFÓW	pierwsza wzmianka o miejscowości w dokumentach dotycząca wsi pojawiła się w 1921 w Skorowidzu miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowanym na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 IX 1921 r.,
JURKI	[Jurki i Jurki-Kolonia] po raz pierwszy w źródłach w 1527 jako <i>szwołyey vlynyeczkye</i> , w 1528 jako <i>zwoley vlynyeczkye</i> , w 1580 jako <i>Wola Ulinieckich</i> , w 1783 jako <i>Jurkow</i> , w 1839 jako <i>Jurki</i> ,
KAROLEW	po raz pierwszy nazwa pojawia się jako <i>Karolów</i> na Topograficzna Karta Królestwa Polskiego z 1839 r.,
KONIE	po raz pierwszy w źródłach w 1415 jako <i>Cune</i> , w 1416 jako <i>Kunye</i> , w 1432 jako <i>Cunye</i> , w 1506 jako <i>Cunvye</i> , w 1508 jako <i>Cunye</i> , w 1783 już jako <i>Konie</i> ,
KORNELÓWKA -	pierwsza wzmianka o miejscowości w dokumentach dotycząca wsi pojawiła się w 1921 w Skorowidzu miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowanym na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z 30 IX 1921 r.,
KRUSZEW	po raz pierwszy w źródłach w 1334 jako <i>Krusevie</i> , w 1426 jako <i>Cruszewe</i> , <i>Cruschewye</i> , <i>Crussevye</i> , w 1502 jako <i>Magna Cruszewie</i> , w 1528 jako <i>Cruseuo Magna</i> , w 1580 jako <i>Kruszew Maior</i> ,
KRUSZEWEK	po raz pierwszy w źródłach w 1485 jako <i>Cruszewie</i> , w 1490 jako <i>Kruszewie Parva</i> , w 1511 jako <i>Parva Krusevye</i> , w 1528 jako <i>Crussewko</i> , w 1580 jako <i>Krusewko Minor</i> ,
MICHRÓW	po raz pierwszy w źródłach w 1432 jako <i>Michrowo</i> , w 1523 jako <i>Michrowo bina</i> , w 1538 jako <i>Michrowo Maior</i> ,
MICHRÓWEK	[Michrowska Wola] – po raz pierwszy w źródłach w 1444 jako <i>Mychrowska Vola</i> , w 1523 jako <i>Michrowo bina</i> , w 1526 jako <i>Michrowo alia</i> , w 1526 jako <i>Michrowo Minor</i> ,
OSIECZEK	po raz pierwszy w Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i Litwy, T. VII z 1886 r.,
PNIEWY	po raz pierwszy w źródłach w 1419 jako <i>Pnewo</i> , w 1445 jako <i>Pnyewia</i> , w 1563 jako <i>Pnyowi</i> , w 1580 jako <i>Pniowy</i> ,
PRZĘSŁAWICE	po raz pierwszy w źródłach w 1407 jako <i>Przeczslawicze</i> , w 1430 jako <i>Przeczslauice</i> , w 1576 jako <i>Przeslawicze</i> , w 1783 jako <i>Przęsławice</i> ,
PRZYKORY	po raz pierwszy w źródłach w 1783-84 w Rejestrze Koronnym,
ROSOŁÓW	[Zawady] – po raz pierwszy w źródłach w 1420 jako <i>Zawadie</i> , w 1427 jako <i>Szawadi</i> , w 1443 jako <i>Szawady</i> , dziś Rosołów,
TEODORÓWKA	po raz pierwszy w Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i Litwy, T. XII z 1892 r., jako folwark , gm. Konie, oddzielony od obszaru dóbr Grabie-jeziorko,
WIATROWIEC	po raz pierwszy w źródłach w 1436: Michał z Żyrowa w imieniu swych wnuków [krewnych?] Macieja i Niemierzy ss. Sasina z Cune oraz ich stryj Jan z Cune dzielą dobra dziedz.: Maciej i Niemierza dostają Ciechlin, Rudę i połowę Kuni, a Jan C.A., Wiatrowiec i połowę Kuni;
WILCZORUDA	po raz pierwszy w II pol. XVI w. jako wieś szlachecka Ruda (za Wikipedią)

WOLA

PNIEWSKA – po raz pierwszy w Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i Litwy, T. VIII z 1887 r., w XIX w. folw. Pniewy z wsią Pniewy i Wola Pniewska obejmują 26 włók,

WOLA

ZALEŚKA po raz pierwszy wymieniona w źródłach w 1603 przy okazji wymieniania uposażenia kościoła św. Jana Chrzciciela,

ZALEŻE

DUŻE - [**Załęże Wielkie**] – po raz pierwszy w źródłach w 1469 jako *Zalanze*, w 1473, 1474 jako *Zalaze*, w 1503, 1523 jako *Magna Zalanze*, w 1561, 1580 jako *Załęże Magna, Załęże Maior*.

Mazowsze zostało przyłączone do państwa Polan prawdopodobnie około 975 r. Jednak już na początku XI w. Mieclaw wykorzystując bezkrólewie ogłosił ziemie mazowieckie niezależnym państwem, tak zwanym „Państwem Mieclawa” i od tego momentu datuje się odrębność polityczna od Korony Polskiej, która trwała aż do wieku XVI. Mazowsze odróżniało się od reszty ziem Polski, było dzielnicą z liczną drobną, ubogą szlachtą, w której miasta fundowali książęta mazowieccy oraz kościół i lokowano je na prawie chełmińskim. Grójec był jedną z najstarszych miejscowości południowego Mazowsza i pełnił nadrzędne funkcje w organizacji państwowej, znajdował się tu gród kasztelański oraz administracji kościelnej. Przez ziemie powiatu grójeckiego w XII i XIII w. przebiegały ważne międzynarodowe szlaki handlowe: wzdłuż Wisły z Pomorza na Ruś oraz szlaki o znaczeniu lokalnym z Radomia przez Grójec do Warszawy. Ziemie powiatu grójeckiego, w skład którego wchodziły także część ziem obecnej gminy Pniewy zawsze obejmował znaczną część dawnej Ziemi Czerskiej, na których w 1247 r. zostało utworzone Księstwo czerskie, ze stolicą w Czersku. Do XVI w. ziemią grójecką rządzą książęta mazowieccy. W Grójcu odbywały się roki małe (sądy) rozstrzygające w sprawach rozgraniczenia, o naruszenie miedzy, oskarżenia o kradzież oraz mord. Sprawy odbywały się z udziałem sędziego, podsędziego oraz w czasach późniejszych pisarza ziemskiego. Na początku XV w. stolicę Księstwa przeniesiono do Warszawy a pod koniec tego wieku część ziem księstwa została na początku XVI inkorporowana do Korony, a całość Mazowsza przyłączono do Królestwa Polskiego w 1529 r. na sejmie walnym w Piotrkowie. Po włączeniu do korony następowała likwidacja partykularyzmu prawnego dzielnicy i ziemia czerska z powiatem grójeckim znalazła się w województwie mazowieckim.

W XIV i XV w. większe skupiska ludności na Mazowszu południowym uzyskały prawa miejskie, Grójec w 1419 r. i swojej pozycji nie utracił nawet po przeniesieniu ośrodka władzy do Czerska, będąc od XIV wieku aż do upadku Polski w końcu XVIII w. siedzibą powiatu grójeckiego, a także ważnym ośrodkiem administracji kościelnej.

W okresie Potopu szwedzkiego 7 kwietnia 1656 r. Stefan Czarniecki pokonał pod Warką wojska Fryderyka Badeńskiego a zwycięstwo, jedyne w otwartym polu z wojnie ze Szwedami miało duże znaczenie podnosząc morale żołnierza polskiego. Okres Potopu szwedzkiego zaznaczył się w powiecie grójeckim katastrofą demograficzno-gospodarczą. Na początku XVIII w. kolejna wojna ze Szwedami: wojna północna, w której przemarsze wojsk saskich, polskich, szwedzkich, rosyjskich spowodowały zubożenie ziem powiatu grójeckiego. Wojnie towarzyszyła zaraza, która dodatkowo dziesiątkowała ludność powiatu.

Po powstaniu styczniowym w szkolnictwie wprowadzono obowiązkowy język rosyjski, a w ramach represji popowstaniowych prawa miejskie utracił między innymi Tarczyn. W 1867 r. w miejsce dawnego powiatu warszawskiego utworzono 4 nowe: warszawski, grójecki, górnokalwaryjski i błoński, oraz 18 gmin wiejskich – w tym czasie ziemie obecnej gminy Pniewy należały do gminy Konie. Na przełomie

XIX i XX w. Grójec stanowił siedzibę rozległego dekanatu z 30 parafiami, do którego należała między innymi parafia Jeziórka

Na początku I wojny światowej, jesienią 1914 r. doszło do wielkiej bitwy w rejonie Warki. Atak Niemców i Austriaków odparły wojska rosyjskie, jednak w 1915 r. z na ziemi grójeckiej wyparto Rosjan i skończyły się rządy rosyjskie. Okres 1915–1918 to dla społeczeństwa podbitego kraju z jednej strony typowa polityka okupanta nakładającego kontrybucję, z drugiej zaś – większe swobody narodowe, rozwój szkolnictwa i samorządu terytorialnego.

Po I wojnie światowej, w okresie II Rzeczypospolitej na terenie powiatu grójeckiego zamieszkiwały mniejszości narodowe: Żydów, Niemców i Rosjan, z których najliczniejsi byli Żydzi, stanowiący w samym Grójcu większość wśród mieszkańców i sytuacja ta utrzymała się do początku II wojny światowej.

5.2.3. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest źródłem tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych na danym terenie. Termin ten został przyjęty przez organizację UNESCO w październiku 2003 r. w Paryżu w Konwencji o ochronie dziedzictwa niematerialnego.

Zgodnie z treścią artykułu 2 Konwencji dziedzictwem niematerialnym są: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa - które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, zgodne z definicją podaną powyżej, przejawia się w następujących dziedzinach:

- tradycje i przekazy ustne, których nośnikiem jest język: bajki, legendy, przysłowia, zagadki, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, modlitwy, śpiewy, lamentsy pogrzebowe, zawołania, zaklęcia;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne: rytuały i zwyczaje doroczne, sytuacyjne, rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne, zwyczaje odpustowe, pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki nawiązywania kontaktów międzyludzkich, gwarę;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata: tradycyjne sposoby leczenia, zamawiania medyczne, meteorologia ludowa, wiedza o wszechświecie.

Dziedzictwo niematerialne zostało zachowane i kultywowane głównie poprzez zachowanie tradycyjnego rolnictwa zwłaszcza sadownictwa, zachowanie obrzędowości i tradycji związanych z świętami kościelnymi, zachowanie obrzędowości ludowej oraz silną tradycję patriotyczną, najczęściej manifestowaną poprzez oprawę religijno-patriotyczną. Obrzędowość kościelna to także dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne.

Jednolitość historyczno-kulturowa obszaru gminy ma odzwierciedlenie w kultywowaniu podobnych tradycji i zwyczajów. Przejawia się to poprzez, między innymi, działalność Kół Gospodyń Wiejskich, poprzez dożynki gminne, rozwijanie lokalnego rękodzieła, dbałość o zabytki sakralne i świeckie oraz imprezy promujące produkty lokalne. Dożynkach Powiatu Grójeckiego w 2013 w

konkursie na najlepszą potrawę regionalną zwyciężyła gmina Pniewy, której mieszkańcy wsi Jeziora zaproponowali: pniewską zupę rybną, kluski kładzione z sosem grzybowym, drożdżowe teściowej, nalewkę sołtysa, sałatkę warzywną i szynkę z dzika. Produkt, który wśród mieszkańców jest najbardziej rozpoznawalny i kojarzony z gminą Pniewy powinien być zgłoszony na Krajową Listę Produktów Tradycyjnych w Ministerstwie Rolnictwa. Krajową Listę Produktów Tradycyjnych utworzono na mocy ustawy z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych. Jednym z głównych celów powstania tej listy jest promocja i rozpowszechnianie informacji o produktach wytwarzanych tradycyjnymi, historycznie ugruntowanymi metodami na terenie kraju, po to, aby następnie móc je skuteczniej promować także za granicą. Symbolem Grójeckiego są owoce, zwłaszcza jabłka. 28 kwietnia 2008 r. jabłka grójeckie wpisane zostały przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi na listę produktów tradycyjnych, w kategorii warzywa i owoce. Komisja Europejska 5 października 2011 r. wpisała jabłka grójeckie do Rejestru Chronionych Oznaczeń Geograficznych. Zapach i smak jabłek grójeckich zależą od odmiany: słodki, słodko-kwaśny, słodko-winno-kwaskowaty, winny i korzenno-winny. Jabłka grójeckie zawierają liczne biologiczne czynne związki, posiadające wysoką aktywność przeciwnowotworową i przeciwutleniającą. Jabłka grójeckie obniżają w organizmie poziom cholesterolu (w wyniku wiązania go przez błonnik).

Równie ważnym elementem spójności obszaru są wspólne doświadczenia historyczne, świadczące o zaangażowaniu mieszkańców w walkę o odzyskanie niepodległości. Na obszarze gminy działają organizacje i stowarzyszenia, łączące we wspólnym działaniu społeczność lokalną. Organizacje społeczne funkcjonujące w sferze kultury, sztuki, ochronnych dóbr kultury, podtrzymywania tradycji i obrzędów lokalnych to m.in.: Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Pniewy (<https://pniewy.org.pl/>), Stowarzyszenie Górna Jeziora (<http://www.gornajeziorka.pl/>), Stowarzyszenie Razem dla Michrowa (<https://www.facebook.com/razem.dlamichrowa>),

5.2.3. Infrastruktura kultury oraz oświatowa na terenie Gminy Pniewy

Gminna Bibliotek Publiczna w Pniewach (<https://gbppniewy.naszabiblioteka.com/>)

W Gminie Pniewy funkcję organizatora i animatora życia kulturalnego gminy pełni Gminna Biblioteka Publiczna w Pniewach i jej filia w Michrowie. Biblioteka gminna funkcjonuje od 1948 r., kiedy to w Koniach utworzono Bibliotekę Gromadzką. Obecnie Biblioteka znajduje się w budynku Urzędu Gminy Pniewy. Od 1982 r. funkcjonuje filia Biblioteki w Michrowie. Od początku swojej działalności Gminna Biblioteka Publiczna pełni funkcje upowszechniania kultury na terenie Gminy. Przy Bibliotece działa Zespół Wokalny Micherki, Grupa Teatralna „Okuszek”, Grupa Teatralna „Kruszyna”

W miejscowości Konie funkcjonuje Dom Kultury, zaś w Michrowie świetlica wiejska.

W gminie Pniewy działa 5 Ochotniczych Straży Pożarnych w: Kruszewie, Koniu, Przęsławicach, Wilczorudzie i Ciechlinie.

Koła Gospodyń Wiejskich

Na terenie gminy Pniewy działają następujące Koła Gospodyń Wiejskich: Wilczoruda, KGW Cychrowianki, KGW Michrowianki oraz KGW Dziarskie Babki Kocerany. Panie z KGW z terenu Gminy aktywnie uczestniczą w uroczystościach, imprezach, spotkaniach jak na przykład Święcie Kwitnących Jabłoni w Grójcu, Nocy Świętojańskiej w Osieczku, spotkaniach, Spotkaniach Wielkanocnych.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. *Dz. U. 2020 poz. 282 ze zm.*), formami ochrony zabytków są:

- ✓ wpis do rejestru zabytków;
- ✓ uznanie za pomnik historii;
- ✓ utworzenie parku kulturowego;
- ✓ ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Pniewy funkcjonują dwie z wymienionych wyżej form ochrony: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla terenu gminy. Zapisy ochronne dotyczące miejscowego planu zagospodarowania Gminy Pniewy przyjęto o uchwałą Nr XXIX/208/2002 Rady gminy w Pniewach z dnia 28 czerwca 2002 r oraz późniejszą zmianą pojedynczego zapisu dotyczącego ochrony stanowisk archeologicznych. Pomimo tego, doszło do rozbiórki budynku zabytkowego dworu w zespole dworsko-parkowym w Przęsławicach i wykreślenia z rejestru zabytków nieruchomości.

Prowadzenie jakichkolwiek działań, prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych w obiekcie zabytkowym, jak i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków wymaga uzyskania pozwolenia konserwatorskiego zgodnie z art. 36 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Dz. U. 2020 poz. 282 ze zm.*).

Ustawa wymienia kolejno: prowadzenie robót budowlanych w otoczeniu zabytku, prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych. Należy uzyskać zgodę konserwatora również na przemieszczanie zabytku nieruchomego, trwałe przeniesienie zabytku ruchomego, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego oraz zmianę jego przeznaczenia i sposobu korzystania z tego zabytku, a także na umieszczanie urządzeń technicznych i reklamowych oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. W przypadku archeologii niezbędne jest uzyskanie pozwolenia na badania archeologiczne oraz na poszukiwania prowadzone przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. Pozwolenie WKZ ma formę decyzji administracyjnej, tak więc w toku postępowania mają zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

Tryb wydawania pozwoleń regulowało *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków* (*Dz. U. 2018 poz. 1609, tj. Dz. U. 2021 poz. 81*).

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Pniewy znajduje się siedem zespołów zabytków lub zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. W gminnej ewidencji zabytków Gminy Pniewy przyjętej wraz z Gminnym Programem Opieki nad Zabytkami na lata 2010-2013 Uchwałą Nr XLVIII/261/10 Rady Gminy Pniew z dnia 12 lipca 2010 r. znajdował się wpisany do rejestru zabytków nieruchomych pod nr 1172/A/75 oraz 139/ z 15.03.1982 dwór z 1 połowy XIX w. Dwór ten został wykreślony z rejestru zabytków nieruchomych decyzją Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2 września 2014. Dwór został rozebrany.

Wszystkie zostały wymienione w tabeli nr 1 poniżej. Są to tym samym najcenniejsze element krajobrazu kulturowego na terenie gminy podlegający ścisłej ochronie konserwatorskiej, wynikającej z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tabela nr 1: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w Gminie Pniewy

	MIEJSCOWOŚĆ	ZAKRES WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW	NR WPISU DO REJ
1.	JEZIÓRKA	„kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego, 1925-31”	360/A z 20.05.1987
2.	JURKI	„zespół dworski: - dwór, k. XIX”	381/A z 30.03.1988
3.	JURKI	„zespół dworski: - park, poł. XIX”	621/14 z 4.06.2014
4.	KAROLEW	„cmentarz ewangelicki, 1843-1944”	525/A z 1.02.1992
5.	MICHRÓW	„park, pocz. XX w”	297/A z 19.07.1985
6.	PRZĘŚLAWICE	„młyn wodny, 1890”	392/A z 12.12.1988
7.	WOLA PNIEWSKA	„park”	300/A z 19.07.1985

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Z przyczyn bezpieczeństwa zgromadzonych zabytków w programie opieki nad zabytkami nie podaje się szczegółów dotyczących zabytków ruchomych a jedynie informację o numerze wpisu i liczbie wpisanych pozycji zabytków ruchomych.

W rejestrze zabytków ruchomych znajduje się 19 pozycji z kościoła p.w. Przemienienia Pańskiego w Jeziórkach, które zostały wpisane pod nr. rej. B-77 z dnia 21.10.2005 r. oraz B-125 z dnia 05.07.2007

5.3.3. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dokumenty te zostały szczegółowo omówione w rozdziale poświęconym relacji gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków formalnie nie stanowi formy ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. *Dz. U. 2020 poz. 282 ze zm.*). Pomimo to, w piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami art. 7 pkt 4 i art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.) ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami pojawił i funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków” w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi (wspomniany wyżej art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.). Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886) określają zakres informacji, który powinna zawierać karta adresowa zabytku nieruchomego. Znowelizowane w 2019 roku rozporządzenie nakłada na wojewódzkich konserwatorów zabytków obowiązek poinformowania o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty - wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, a także wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o włączeniu karty ewidencyjnej, wraz z odpowiednio potwierdzoną kopią takiej karty. Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty

ewidencyjnej zabytku, o włączeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Kolejnym etapem obowiązku informacyjnego jest obowiązek powstający na etapie wykonywania gminnej ewidencji zabytków. O zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty, wójt (burmistrz, prezydent miasta) zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem na gminy, które zamierzają prowadzić gminną ewidencję zabytków, obowiązek informacyjny o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty, wójt (burmistrz, prezydent miasta) zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem. Zawiadomienia o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku będącego historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej takiego zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej takiego zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty dokonuje się w drodze obwieszczenia umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw znacząco wzmocniła rangę gminnej ewidencji zabytków nakładając obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Włączenie zabytku do gminnej ewidencji zabytków skutkuje ich ochroną (obiekty i obszary) i ujęcie w gminnej ewidencji zabytków uwzględnia się w:

- miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków
- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i innych dokumentach planistycznych - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków
- decyzji o warunkach zabudowy - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków
- decyzji o realizacji inwestycji drogowej, lokalizacji linii kolejowej lub realizacji inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego - wojewoda lub starosta przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków
- prawie budowlanym – pozwolenia na budowę lub rozbiórkę uzgadniane są z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków

W art. 24 ustawy o ochronie zabytków opiece nad zabytkami (*Dz. U. 2020 poz. 282 ze zm.*) ustawodawca nałożył na Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określenie, w drodze rozporządzenia, przesłanek, od których spełnienia jest uzależnione wyłączenie kart ewidencyjnych i adresowych z ewidencji. Wobec niezrealizowania tego obowiązku należy domniemywać, że wyłączenie zabytku z gminnej ewidencji zabytków jest możliwe w odniesieniu do zabytku, który utracił wartości, na podstawie których został włączony do ewidencji albo jego wartość nie zostanie potwierdzona w nowych ustaleniach. O wyłączeniu z gminnej ewidencji zabytków decyduje

wójt z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku – w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W przypadku wyłączenia zabytku z gminnej ewidencji zabytków na wójtce spoczywa obowiązek poinformowania właściciela lub posiadacza zabytku, zgodnie z Rozporządzeniem z dnia 10 września 2019 r. (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886)

Gmina Pniewy posiada Gminną Ewidencję Zabytków, która w 2010 r. została uzgodniona z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i opublikowana w przyjętym uchwałą nr XLVIII/261/10 Rady Gminy Pniewy z dnia 12 lipca 2010 r. Gminnym Programem Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pniewy na lata 2010-2013. W 2014 r. został wykreślony z rejestru zabytków dwór w Przesławicach, który uległ całkowitej destrukcji.

5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Pniewy

Gminna Ewidencja Zabytków jest dokumentem otwartym. Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków mogą być ujęte inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków).

Tabela nr 2: Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Pniewy – w zestawieniu ujęto także obiekty wpisane do rejestru zabytków. Stanowiska archeologiczne zostały ujęte w tabeli nr 3.

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	DATOWANIE	WŁASNOŚĆ	STAN ZACHOWANIA
1.	BUDKI PETRYKOSKIE	Chałupa z pomieszczeniem dla inwentarza	1 ćw. XX w.	prywatna	zły, obiekt nieużytkowany,
2.	CIECHLIN	Chałupa	1938 r.	prywatna	dostateczny
3.	DĄBRÓWKA	Kapliczka	ok. 1920 r.	prywatna	dostateczny
4.	JEZIÓRKA	Kościół rzymsko-katolicki p.w. Przemienienia Pańskiego	1925-1931	parafia	dobry
5.	JEZIÓRKA	Dzwonnica przy kościele rzymsko-katolickim p.w. Przemienienia Pańskiego	poł. XIX w.	parafia	dobry
6.	JEZIÓRKA	Plebania	1930 r.	parafia	dobry
7.	JEZIÓRKA	Stara plebania - organistówka	ok. 1900 r.	parafia	technicznie dobry – obiekty po remontach zatracił cechy stylowe
8.	JEZIÓRKA	Kapliczka	1930 r.	parafia	dobry
9.	JEZIÓRKA	Cmentarz rzymsko-katolicki	od 1814 r.	parafia	dostateczny
10.	JURKI	Dwór	k. XIX w.	Starostwo Powiatowe	bardzo dobry / dobry
11.	JURKI	Park krajobrazowy	poł. XIX w.	Starostwo Powiatowe	dostateczny, zachowana czytelność kompozycji
12.	JURKI	Stajnia folwarczna	pocz. XX w.	Starostwo Powiatowe	technicznie dobry
13.	JURKI	Obora folwarczna	pocz. XX w.	Starostwo Powiatowe	dostateczny
14.	JURKI	Kapliczka	ok. 1860 r.	prywatna?	dostateczny
15.	KAROLEW	Cmentarz ewangelicki	przed 1843 – 1944 r.	Parafia ewangelicka?	zły; obiekt niszczący, brak bieżących prac pielęgnacyjnych zieleni
16.	KAROLEW	Kaplica ewangelicka	k. XIX w.	Parafia ewangelicka?	dobry

17.	KAROLEW	Pastorówka	k. XIX w.	Parafia ewangelicka?	budynek ulegał zawilgoceniu wskutek nieodpowiedniej (lub brak) izolacji
18.	MICHRÓW	Park Krajobrazowy	pocz. XX w.	Starostwo Powiatowe	zły – układ słabo czytelny, przekształcony, zaniedbany
19.	MICHRÓW	Dwór	XIX w.	Starostwo Powiatowe	zły, obiekt bardzo zaniedbany, postępująca dewastacja
20.	MICHRÓW	Oficyna	k. XIX w.	Starostwo Powiatowe	zły
21.	MICHRÓW	Kuchnia dworska	pocz. XX w.	Starostwo Powiatowe	zły
22.	MICHRÓW	Obora w zespole dworskim	l. 1922-1923	Starostwo Powiatowe	zły
23.	MICHRÓW	Budynek gospodarczy w zespole dworskim	l. 1922-1923	Starostwo Powiatowe	zły
24.	MICHRÓWEK	Chałupa	l. 20-te XX w.	prywatna	zły
25.	PRZĘŚLAWICE	Młyn wodny	ok. 1890 r.	prywatna	zły
26.	PRZYKORY	Chałupa	1918 r.	prywatna	zły
27.	TEODORÓWKA	Chałupa z pomieszczeniem dla inwentarza	1914 r.	prywatna	zły, budynek niezamieszkały
28.	TEODORÓWKA	Chałupa	1926 r.	prywatna	zły
29.	WILCZORUDA	Chałupa	1920 r.	prywatna	zły, budynek niezamieszkały
30.	WILCZORUDA	Chałupa	1925 r.	prywatna	zły, budynek niezamieszkały
31.	WOLA PNIEWSKA	Park krajobrazowy	pocz. XX w.	Gmina Pniewy	zły, układ słabo czytelny, zagrożenia inwestycyjno-budowlane: na terenie parku wydzielone działki, zabudowane
32.	WOLA PNIEWSKA	Dwór	XIX/XX w.	Gmina Pniewy	zły, wskutek nieuzgadnianych ze służbami konserwatorskimi remontami następuje postępująca dewastacja substancji zabytkowej zacierającej dawny charakter architektury dworu,
33.	ZALĘŻE DUŻE	Chałupa	1930 r.	prywatna	zły, budynek niezamieszkały
34.	ZALĘŻE DUŻE	Chałupa z pomieszczeniem dla inwentarza	1937 r.	prywatna	zły

5.4.2 Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Pniewy

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. Są to więc pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Zabytki archeologiczne stanowią szczególną grupę zabytków, ponieważ są to obiekty rozproszone i są obecne praktycznie wszędzie, także z dala od terenów współcześnie zamieszkałych. Zgodnie z prawem każdy obiekt archeologiczny, niezależnie od własności gruntu, na którym został odnaleziony, jest własnością państwa. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje zabytki archeologiczne za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Badania archeologiczne prowadzone

na stanowiskach mogą mieć charakter inwazyjny (niszczący) oraz badania nieinwazyjne z wykorzystaniem metod geofizycznych, teledetekcyjnych. Obie metody badań dają możliwość poznania poszczególnych stanowisk, zabytków czy problemów związanych z szeroko rozumianą przeszłością, w tym zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem substancji zabytkowej (nawarstwień, obiektów, materiałów i ich kontekstów).

Podstawą do ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest prowadzony od 1978 r. ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Program ten systematyzuje zasób wiedzy o terenie poprzez terenową prospekcję archeologiczną z uwzględnieniem informacji o wcześniejszych badaniach, zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach naukowo badawczych oraz publikacjach naukowych i popularno-naukowych. Dokumentacja AZP, na którą składają się karty ewidencyjne reprezentujące ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania kraju. Do zbioru włączane są nowe karty ewidencyjne, które zgodnie z nowym rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Dz. U. 2019 poz. 1886) noszą nazwy „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego lądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego śródlądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego morskiego”. Karty ewidencyjne zabytków archeologicznych są włączane w zasób wojewódzkiej ewidencji zabytków i dokumentacja stanowisk archeologicznych w ewidencji wojewódzkiej jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie i musi być odzwierciedlana w prowadzonych przez gminy Gminnych Ewidencjach Zabytków.

Jeśli na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne mają być prowadzone roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności istnieje obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych. **Obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych reguluje art. 31 ustawy o ochronie zabytków, w myśl którego osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.** Zgodnie zaś z art. 31 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny. Zatem obowiązek przeprowadzenia prac archeologicznych istnieje tylko wówczas, kiedy występuje ryzyko przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego i o ile przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków.

Na terenie gminy Pniewy zlokalizowano 26 stanowisk archeologicznych, które zostały ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków prowadzonej przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Delegatura w Radomiu. Wszystkie stanowiska ujęte w GEZ Gminy Pniewy zostały zweryfikowane pod kątem zgodności z aktualnymi danymi adresowymi, to jest aktualną nazwą miejscowości. Prezentowana tabeli nr 3 lista 231 stanowisk zawiera wszystkie stanowiska występujące w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków z aktualnie obowiązującą formą nazwy miejscowości.

Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Pniewy to stanowiska nowoodkryte podczas badań powierzchniowych, przeprowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Prace prowadzone w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski, z uwagi na przyjętą metodologię pozyskiwania i dokumentowania znalezisk są najcenniejsze. Teren gminy Pniewy znajduje się na następujących arkuszach AZP: 63-63, 63-64, 64-63, 64-64, z których obszar 63-63 nie

został jeszcze przebadany. Na obszarach 64-63 i 64-64 badania przeprowadzono wczesną wiosną 1981 r. podczas których ujawniono jedynie 9 stanowisk a na obszarze 63-64 badania przeprowadzono także wiosną 1993 wraz z badaniami weryfikacyjnymi, podczas których ujawniono łącznie 18 stanowisk. Jak do tej pory na terenie gminy nie prowadzono stacjonarnych badań wykopaliskowych ani badań o charakterze ratowniczym ani także nadzorów archeologicznych nad prowadzoną inwestycją.

Teren gminy jest bardzo słabo nasycony znaleziskami archeologicznymi, a odkryte stanowiska dostarczyły bardzo niewielkiego, mało charakterystycznego materiału zabytkowego, który w większości przypadków nie pozwalał na jego przypisanie konkretnym kulturom archeologicznym znanym z pradziejów ziem polskich. Zdecydowanie liczniej na stanowiska archeologiczne na terenie gminy występował materiał zabytkowy datowany od wczesnego średniowiecza poprzez średniowiecze do czasów niemalże nam współczesnych.

Tabela 3: Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków.

	Zweryfikowana nazwa miejscowości	Nazwa miejscowości w wojewódzkiej ewidencji zabytków	Nr obszaru AZP	Nr st. na ob.	Nr st. w miej.	Chronologia	Funkcja
1.	CYCHRY	Cychry	64-63	2	1	okres wpływów rzymskich	osada
2.	JEZIORA	Jeziora	64-64	1	1	wcz. średniowiecze-póź. średniowiecze (XIII-XV w.)	śląd osadnictwa
3.	JEZIORA	Praga	64-64	6	1	średniowiecze (XIV-XV w.)	osada
4.	JEZIÓRKA	Topibaby	64-64	7	1	epoka brązu późne średniowiecze (XV-XVI w.)	osada osada
5.	JURKI	Jurki	63-64	11	1	okres nowożytny	osada
6.	JURKI	Jurki	63-64	12	2	epoka kamienia – epoka żelaza	śląd osadnictwa
7.	JURKI	Jurki	63-64	17	4	okres nowożytny (do XX w.)	folwark
8.	JURKI-KOLONIA	Jurki-Kolonia	63-64	15	2	okres nowożytny	śląd osadnictwa
9.	KOCERANY	Kocerany	63-64	1	1	okres nowożytny	osada
10.	KOCERANY	Kocerany	63-64	2	2	okres nowożytny	osada
11.	KOCERANY	Wólka Kocerańska	63-64	16	1	okres nowożytny	śląd osadnictwa
12.	KRUSZEW	Kruszew	63-64	5	1	starożytność epoka kamienia–epoka żelaza okres nowożytny	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada
13.	KRUSZEW	Kruszew	63-64	6	2	starożytność-wcz. średniowiecze wcz. średniowiecze okres nowożytny	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada
14.	KRUSZEW	Kruszew	63-64	8	3	okres nowożytny	osada
15.	KRUSZEW	Kruszew	63-64	10	4	okres nowożytny	osada
16.	MICHRÓW	Michrów	63-64	3	1	okres nowożytny	śląd osadnictwa
17.	MICHRÓW	Michrów	63-64	4	2	okres nowożytny	śląd osadnictwa
18.	PRZĘŚLAWICE	Przęśławice	64-64	2	1	starożytność	śląd osadnictwa
19.	PRZĘŚLAWICE	Przęśławice	64-64	3	2	póź. średniowiecze (XIV-XV w.)	śląd osadnictwa
20.	PRZĘŚLAWICE	Przęśławice	64-64	4	3	póź. średniowiecze (XIV-XV w.)	osada
21.	PRZĘŚLAWICE	Jurki-Kolonia	63-64	14	1	epoka kamienia – epoka żelaza okres nowożytny	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
22.	TOMASZÓWKA	Tomaszówka	64-64	5	1	wcz. średniowiecze (XII-XIV w.)	osada
23.	WILCZORUDA PARCELA	Przykory	64-63	1	1	epoka brązu	śląd osadnictwa
24.	WITALÓWKA	Jurki	63-64	13	3	wcz. średniowiecze (XII-XIII w.) póź. średniowiecze.-okres nowożytny	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
25.	WOLA PNIEWSKA	Wola Pniewska	63-64	9	1	wcz. średniowiecze	osada
26.	ZAŁĘŻE DUŻE	Kruszewek	63-64	7	1	epoka kamienia–epoka żelaza – wcz. średniowiecze (XI-XII w.)	śląd osadnictwa śląd osadnictwa

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Kościół rzymsko-katolicki p.w. Przemienienia Pańskiego w Jeziórkach

Kościół parafialny w Jeziórkach został wpisany do rejestru zabytków pod nr 360/A decyzją z dnia 20.05.1987 r.

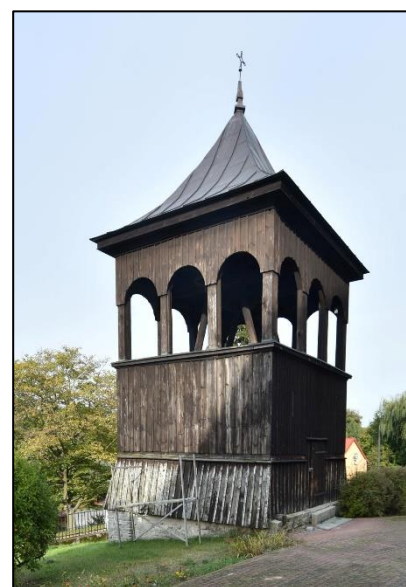
Najstarszy kościół fundacji opatów benedyktyńskich wzniesiono w XIII w., kolejne drewniane kościoły wzmiankowane w 1427, 1480 p.w. Św. Krzyża, 1603 p.w. Św. Wojciecha Biskupa. W latach 1771-1775 wzniesiono drewniany kościół fundacji Walentego Żółtowskiego, opada płockiego, który w 1918 r. się spalił. Obecny kościół zbudowano w latach 1925-1931 według projektu architekta Bogumiła Rogaczewskiego, kościół konsekrowano w 1934 r.

Kościół murowany z cegły, z kamiennym cokołem, otynkowany, nieorientowany. Bryła nieprzekształcona, od wschodu kruchta główna, wyższy korpus nawowy z transeptem, oraz węższe i niższe zakończone półkoliście prezbiterium, po bokach kruchty głównej niższe kruchty boczne, po bokach prezbiterium zakrystie. Korpus nawy zamknięty dachem dwuspadowym, kruchta główna dachem trójspadowym, prezbiterium dachem wielopołaciowym, kruchty boczne i zakrystie dachami dwupołaciowymi. Dachy nawy, krucht, transeptu pokryte dachówką, dach

nad prezbiterium i zakrystiami blachą miedzianą. Na kalenicy nad transeptem masywna sygnaturka nakryta cebulastym hełmem z krzyżem. Fasada z dwukondygnacyjną kruchtą z gzymsem kordonowym i uskokiem oddzielającym chór muzyczny, po bokach kruchty boczne, prostokątne wejście ujęte rozszerzającymi się ku dołowi przyporami; elewacje boczne z trójosiową, dwukondygnacyjną nawą główną z trzema przyporami oraz jednoosiowym transeptem z przyporami w narożach, elewacje akcentowane profilowanymi gzymсами, otwory okienne prostokątne zamknięte pełnymi łukami; elewacja zachodnia pięćosiowa z półkoliście zamkniętym prezbiterium i uskokowymi przyporami. Kościół w stylu polskiego baroku.

Dzwonnica przy kościele wybudowana w połowie XIX w. w okresie tym w Jeziórkach był drewniany kościół wzniesiony w latach 1771-1775. Drewniana na wysokiej ceglanej podmurówce niwelującej spadek terenu, z pomieszczeniem pod dzwonnica z oddzielnym wejściem, konstrukcji szkieletowej, oszalowana pionowo deskami. Bryła na planie zbliżonym do kwadratu, nieprzekształcona, jednoprzestrzenna zamknięta dachem namiotowym pokrytym blachą. Elewacje oszalowane deskami do trzech czwartych wysokości, powyżej rozczłonkowane trójdzielnymi, arkadowymi prześwitami.

Dwór i park w Jurkach:

Dwór w Jurkach został wpisany do rejestru zabytków pod nr 381/A/88 decyzją z dnia 30.03.1988 r.

Dwór wybudowany w 1903 r dla Maxymiliana Luxenburga. Po II wojnie światowej przebudowywany na cele ośrodka wychowawczego: dobudowa piętra w dwu etapach (lata 1946-48, oraz po 1988 r.).

Dwór murowany z cegły, podpiwniczony, otynkowany z bogatym zdobieniem architektonicznym. Bryła przekształcona (dwór pierwotnie parterowy z dwukondygnacyjnym pseudoryzalitem od frontu i dwukondygnacyjnym ryzalitem w elewacji ogrodowej) dwukondygnacyjna, z dwukondygnacyjnym pseudoryzalitem od frontu i dwukondygnacyjnym ryzalitem w elewacji ogrodowej, od zachodu dobudowana klatka schodowa, bryła zamknięta dachami

dwuspadowymi pokrytymi blachą. Elewacja frontowa przyziemia dziesięcioosiowa, niesymetryczna ujęta w narożach boniowaniem, zaakcentowana gzymsami z gzymsem kordonowym (pierwotnie był to gzymś koronujący) dekorowanym fryzem kostkowym, elewacja pierwszej kondygnacji ośmioosiowa zwieńczona gzymsem profilowanym. Otwory okienne prostokątne z dekoracyjnymi obramieniami i zwieńczone trójkątnymi szczytami. W osi wejścia pseudoryzalit rozbudowany gankiem z wejściem, nad którym

taras, naroża pseudoryzalitu ujęte boniowaniem, dodatkowy pas boniowany pomiędzy oknami na piętrze. Otwory okienne piętra ze skromnymi opaskami wyrobionymi w tynku. Elewacja ogrodowa dziewięcioosiowa, niesymetryczna z trzyosiowym dwukondygnacyjnym ryzalitem zwieńczonym trójkątnym szczytem, z tarasem wysuniętym przed ryzalit. Naroża elewacji przyziemia ujęte boniowaniem, naroża ryzalitu ujęte boniowaniem na obu kondygnacjach. Otwory zdobione analogicznie jak w elewacji frontowej, elewacja zaakcentowana ozdobnymi gzymsami analogicznie jak elewacja frontowa.

Założenie parkowe w Jurkach powstało w połowie XIX w. Elementem definiującym kompozycję przestrzenną parku jest dwór. Główna część spacerowa parku krajobrazowego została założona wokół zespołu połączonych ze sobą stawów na tyłach dworu, w części południowej parku z wielowarstwowym drzewostanem głównie olszowym z jesionami, dębami, modrzewiami oraz grabami. W części południowej pozostałości alei obwodnicowej obsadzonej grabami wzdłuż dużego stawu. W części frontowej zachowało się założenie alei kasztanowców o pomnikowych rozmiarach biegnącej po osi północ-południe do dworu. Oś ta jest prostopadła do osi układu wodnego wschód-zachód w części spacerowej.

Park w Jurkach wpisany jest do rejestru zabytków pod nr 621/2014 decyzją z dnia 04.06.2014 r.

Kaplica ewangelicka w Karolewie

Kaplica wzniesiona po koniec XIX w., murowana z cegły, otynkowana. Kaplica połączona ścianą szczytową z przylegającym od południa budynkiem pastorówki.

Bryła nieprzekształcona, jednokondygnacyjna zamknięta dachem dwuspadowym pokrytym blachą z prostopadłościenną sygnaturką na kalenicy dachu nakrytą daszkiem namiotowym. Elewacje skromnie zdobione, fasada ujęta dwoma pilastrami z prostokątnym zamkniętym ostrołukowo otworem drzwiowym ze szczytem w którym okulus, elewacje boczne symetryczne, dwuosiowe z otworami okiennymi zamkniętymi ostrołukowo ze skromnymi opaskami wyrobionymi w tynku; elewacje artykułowane profilowanym gzymsem wieńczącym. Z budynkiem kaplicy łączy się ścianą szczytową budynek pastorówki

Park w Michrowie

wpisany do rejestru zabytków pod nr 297/A decyzją z dnia 19.07.1985.

Park założony na początku XX w. w oparciu o istniejące już drzewa z połowy XIX w. Obecnie park jest słabo czytelny z powodu zaniedbań po 1945 r. Układ parku oparty jest na osi podłużnej, przechodzącej przez dworek i aleję dojazdową. Po stronie wschodniej dworku wewnątrz dawnego podjazdu, który zlikwidowano i obecnie wjazd przez podwórze gospodarze. Po zachodniej stronie dworku właściwy park, którego układ jest zniekształcony poprzez zanik dawnych ścieżek oraz samosiewami. Elementy kompozycyjne parku oparte były o swobodnie ustawione drzewa i otaczające polany. Od zachodu park zamknięty stawem i aleją kasztanową. Na tyłach oficyny znajdował się ogród warzywny odgradzony od drogi żywopłotem grabowym.

Na terenie wpisanego do rejestru parku w Michrowie zachowały się przekształcone budynki dawnego dworu w Michrowie, oficyny, dawnej kuchni.

Młyn wodny w Przesławicach – wpisany do rejestru zabytków pod nr 392/A/88 decyzją z dnia 12.12.1988.25.05.1972 r.

Budynek młyna został wybudowany ok. 1890 r. Budynek młyna murowany z cegły nieotynkowany. Bryła nieprzekształcona na rzucie prostokąta, trzykondygnacyjna zamknięta dachem dwuspadowym pokrytym blachą. Elewacje noszą ślady przemurowań zamykających otwory drzwiowe i okienne, prostokątne otwory okienne zamkniętymi ceglanyimi łukami, okna najwyższej kondygnacji ze współczesną plastikową stolarką, elewacje artykułowane przerywanym ceglanyim gzymsem kordonowym. Od zachodu zachowane dawne urządzenia spiętrzające wodę.

Park krajobrazowy w Woli Pniewskiej

Park wpisany do rejestru zabytków pod nr 381/A/88 decyzją z dnia 30.03.1988 r.

Park założony na początku XX w. na regularnym planie pięcioboku. Park krajobrazowy otaczał wybudowany na przełomie XIX/XX w. Obecnie park jest słabo czytelny z powodu zaniedbań po 1945 r. Na północ od dworu wyodrębnia się dawny podjazd z owalnym gazonem z kasztanowcami, na południe od dworu rozciąga się duże trawiaste wnętrze otoczone starymi drzewami. Od południa wnętrze zamknięte jest aleją grabową. Na południe od parku, za aleją grabową znajduje się duży teren dawnych sadów i stawów. W północno-wschodniej części założenia znajduje się dwór, obecnie zachowany w złym stanie.

Kapliczki przydrożne

Liczne na terenie Polski kapliczki i krzyże przydrożne są materialnym świadectwem wierzeń, zwyczajów ale także wydarzeń historycznych, które upamiętniały wydarzenia, bardzo często o wymiarze jednostkowym, odnoszącym się do konkretnej rodziny czy postaci. Miejsce, w którym postawiono kapliczkę bądź krzyż nigdy nie było przypadkowe i zawsze miał swoje uzasadnienie. Kapliczki najczęściej mają charakter dziękczynny oraz błagalny. Ich fundatorami najczęściej byli mieszkańcy danej wsi, często pojedyncze osoby czy też rodziny ale także właściciele okolicznych ziem.

W gminnej ewidencji zabytków Gminy Pniewy ujęto do tej pory 3 kapliczki. Gminna Ewidencja Zabytków jest zbiorem otwartym i w porozumieniu z Mazowiecki Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Wójt Gminy Pniewy może ująć w gminnej ewidencji zabytków kolejne kapliczki.

Miejsca pamięci

Na terenie gminy Pniewy w czterech miejscowościach znajdują się miejsca pamięci z tragicznego okresu II wojny światowej, i są to

- w Jeziórkach – zbiorowe mogiły mieszkańców zamordowanych w latach 1939-45,

- w Michrowie – zbiorowy grób partyzantów,

oraz w Karolewie i Wiatrowcu – mogiły żołnierzy radzieckich

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Dla oceny stanu i perspektyw dziedzictwa kulturowego gminy Pniewy oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT (Strength – siła, Weakness - słabość, Opportunity - szansa, Threat – zagrożenie).

Po stronie słabych stron i zagrożeń uwzględniono także zagrożenia systemowe, których występowanie wynika ze słabości stanowionego prawa, niewystarczającej presji ze strony aparatu Państwa a nie jest spowodowane działaniem, bądź zaniechaniem działania ze strony administracji lokalnej czy też właścicieli lub użytkowników obiektów zabytkowych.

<p style="text-align: center;">MOCNE STRONY Gminy Pniewy</p>	<p style="text-align: center;">SŁABE STRONY Gminy Pniewy</p>
<ul style="list-style-type: none"> • potencjał turystyczny związany z walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi oraz 	<ul style="list-style-type: none"> • brak aktualnych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego powodująca zanik tradycyjnej zabudowy wiejskiej

<p>zabytkami ujętymi w rejestrze zabytków oraz dziedzictwem historycznym obszaru</p> <ul style="list-style-type: none"> • cenne dla rozwoju turystyki walory przyrodnicze i krajobrazowe - ponad połowa obszaru gminy leży w granicach Obszaru Chronionego Krajobrazu Dolina Rzeki Jeziorki oraz rezerwat przyrody Jeziora-Olszyny - sprzyjające rozwojowi turystyki z naciskiem na zdrowy styl życia i wypoczynek na łonie natury • rzeka Jeziorka jest jedną z najczystszych rzek w województwie mazowieckim • wciąż zachowane w krajobrazie gminy tradycyjne wiejskie budownictwo drewniane z wykorzystaniem kamienia polnego • bardzo dobre położenie geograficzne – bliskość Warszawy oraz przy ważnym szlaku komunikacyjnym • bliskość miast o cechach ośrodków lokalnych: Grójca, Tarczyna, Mszczonowa, • dobrze rozwinięta sieć komunikacyjna (drogowa, kolejowa) łącząca gminę z ośrodkami gospodarczymi województwa • brak zagrożeń dla czystego środowiska (brak przemysłu) • istniejąca infrastruktura szlaków rowerowych, • potencjał wytyczenia nowych szlaków pieszo-rowerowych w oparciu o cenne tereny przyrodnicze, zabytki gminy (kościół w Jeziórkach, zespoły pałacowo-parkowe w Jurkach i Michrowie, kapliczki), • zasoby kulturowe gminy: zespół kościoła w Jeziórkach, Kaplica ewangelicka w Karolewie, zespół pałacowo-parkowy w Jurkach, • aktywna działalność kulturalna Gminnej Biblioteki Publicznej w Pniewach wraz z jej filią w Michrowie • aktualna gminna ewidencja zabytków nieruchomości • dobra dostępność zabytków wpisanych do rejestru zabytków: kościół w Jeziórkach, zespół pałacowo-parkowy w Jurkach, • korzystna struktura własności obiektów zabytkowych: zabytki najcenniejsze we władaniu gminy, kościoła katolickiego i odpowiedzialnych i świadomych właścicieli z sektor prywatnego • ciekawa historia terenów gminy mająca duży potencjał dla inicjatyw popularyzatorskich historii gminy 	<ul style="list-style-type: none"> • zły stan techniczny obiektów tradycyjnej zabudowy wiejskiej będących w gminnej ewidencji zabytków • wysoki koszt rewaloryzacji i rewitalizacji obiektów zabytkowych • słaba infrastruktura turystyczna i szlaków turystycznych • niewykorzystanie przez sąsiadujące samorządy nowej formy ochrony krajobrazu kulturowego polegającej na utworzeniu parku kulturowego • niewystarczające wykorzystanie zasobów środowiska kulturowego gminy: • brak aktualnej i przystającej do lat 20-tych XXI wieku Strategii rozwoju gminy Pniewy uwzględniającej między innymi długookresową współpracę z innymi Jednostkami Samorządu Terytorialnego • brak nowoczesnej informacji turystycznej – nieatrakcyjna oferta edukacyjna dla młodzieży i dorosłych: brak folderów, ulotek, „gadżetów” promujących gminę • słaba oferta sieci gastronomicznej, brak w ofercie produktów lokalnych z terenu Gminy i Lokalnej Grupy Działania • brak skutecznego systemu zachęt ze strony państwa do podejmowania prac adaptacyjnych, konserwatorskich w obiektach figurujących w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru), • niedostateczne zabezpieczenie sakralnych obiektów zabytkowych • niewiedza właścicieli obiektów zabytkowych o obowiązkach wynikających z figurowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków, • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • polityka finansowa rządu, której skutkiem jest deficyt budżetowy gmin poprzez nakładanie na samorządy nowych zadań bez dodatkowego wsparcia finansowego na ich realizację • niewystarczające działania związane z promocją gminy: brak zintegrowanego podejścia do turystyki, to jest kompleksowej oferty turystycznej np.: regionu, w tworzeniu której uczestniczą podmioty gospodarki turystycznej, instytucje społeczne i instytucje publiczne • brak aktywności ze strony lokalnych stowarzyszeń w promocji gminy, współpracy z
--	--

<ul style="list-style-type: none"> • jabłka grójeckie wpisane na listę produktów tradycyjnych, w kategorii warzywa i owoce • liczne kapliczki i krzyże przydrożne, których obecność uatrakcyjnia szlaki turystyki pieszej i rowerowej • aktywna i zaangażowana społeczność lokalna udzielająca się w lokalnych stowarzyszeniach (np. w Kołach Gospodyń Wiejskich) • potencjał demograficzny z wysokim odsetkiem ludności w wieku produkcyjnym • dobre warunki edukacyjne w poszczególnych miejscowościach gminy • rozbudowana baza społeczna do inicjatyw lokalnych w postaci Stowarzyszeń, • Kół Gospodyń Wiejskich, jednostek OSP • opieka społeczności lokalnej nad kapliczkami i krzyżami przydrożnymi • bogaty kalendarz imprez cyklicznych organizowanych i współorganizowanych przez Gminę, • nastawienie na rozwój rolnictwa ekologicznego • aktywni i skuteczni w pozyskiwaniu środków zewnętrznych samorządowcy oraz przedsiębiorcy i aktywni mieszkańcy działający w organizacjach pozarządowych, między innymi w Lokalnej Grupie Działania „Wszyscy Razem” • wysokie kompetencje oraz przychylność władz samorządowych • wzrost wykształcenia i zamożności obywateli • przedsiębiorczość i powszechna zaradność społeczeństwa • brak uciążliwego przemysłu • wysoki poziom bezpieczeństwa (niski poziom przestępczości) 	<ul style="list-style-type: none"> organizacjami otoczenia biznesu i tworzenia oferty inwestycyjnej gminy • niedostateczna baza noclegowa i gastronomiczna – szczególnie mała liczba gospodarstw agroturystycznych • niewystarczająca promocja atrakcji turystycznych i brak sieciowania usług na obszarze LGD – brak organizatora turystyki • niewystarczający dostęp do szybkiego internetu • rolnictwo podstawą gospodarki gminy przy małym udziale przemysłu i usług • niewystarczające wykorzystanie potencjału krajobrazowego gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji • brak zainteresowania tradycją i folklorem ze strony młodzieży, • niski poziom kompetencji medialnych, cyfrowych i językowych • zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej wskutek nieskutecznych zapisów w istniejących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego • kształtowanie nowej zabudowy wsi, bez uwzględniania tradycji budowlanej • brak systemu informacji gminnej (tablic kierujących do obiektów) • obowiązek opieki nad zabytkami a zasady dofinansowania obiektów zabytkowych pozostających w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru) przerzucający koszty utrzymania obiektów na barki właścicieli • niska skuteczność ochrony obszarowej środowiska kulturowego (znacznie niższa w stosunku do ochrony środowiska przyrodniczego)
<p>SZANSE</p>	<p>ZAGROŻENIA</p>
<ul style="list-style-type: none"> • integracja europejska i możliwość pozyskania funduszy unijnych w ramach perspektywy finansowej 2021-2027 na dalszy rozwój • liczne programy krajowe oraz unijne programy pomocowe służące zachowaniu i remontom obiektów stanowiącym dziedzictwo narodowe 	<ul style="list-style-type: none"> • ograniczone środki budżetu niepozwalające na realizację inwestycji prorozwojowych • obawa samorządu przed utworzeniem Parku Kulturowego jako formy ograniczającej swobodę inwestowania • niewystarczające inwestycje z zakresu turystyki • postępujące starzenie się społeczeństwa

<ul style="list-style-type: none"> • potencjał współpracy i Jednostkami Samorządu Terytorialnego na rzecz długofalowych przedsięwzięć marketingowych gmin współpracujących: na przykład na bazie wspólnego produktu „Jabłek Grójeckich” wpisanych do unijnego rejestru Chronionego Oznaczenia Geograficznego • dodatni wskaźnik przyrostu naturalnego na terenie gminy świadczący o jej atrakcyjności dla mieszkańców • położenie gminy w strefie budownictwa letniskowego dla aglomeracji warszawskiej sprzyjające rozwojowi turystyki i aktywnego wypoczynku • moda na turystykę „Blisko Natury” oraz turystykę weekendową oraz moda na zdrowy i ekologiczny styl życia • liczne szlaki rowerowe przebiegające przez gminę z głównym szlakiem rowerowym Krainy Jeziorki biegnącym przez gminę • atrakcyjna historia terenów gminy umożliwiająca wytyczenie ścieżek edukacyjnych • uczestnictwo mieszkanki gminy w Kołach Gospodyń Wiejskich w kultywowaniu tradycji i obrzędów ludowych • budowa tras rowerowych w ramach przedsięwzięć organizowanych przez Lokalne Grupy Działania • rosnąca świadomość roli kultury w życiu społeczno-gospodarczym • rozwój turystyki oraz rozwijająca się agroturystyka na bazie atrakcji przyrodniczo – kulturowych gminy • możliwość wykorzystania walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego do rozwoju agroturystyki • wzrost popytu na usługi turystyczne i wypoczynek na obszarach wiejskich i blisko natury (turystyka kwalifikowana, np. rowerowa, nordic-walking, a także wypoczynek sobotnio-niedzielny dla mieszkańców miast) • postępująca cyfryzacja mediów i zasobów dziedzictwa kulturowego • dostęp do informacji i zasobów sieciowych • duża otwartość młodych mieszkańców na nowe techniki przekazu medialnego 	<ul style="list-style-type: none"> • pogłębiające się zjawiska wykluczenia społecznego (związane m.in. z brakiem zatrudnienia, ubóstwem, trudnościami w zapewnieniu właściwej opieki społecznej i medycznej dla osób starszych), zjawisko wykluczenia cyfrowego • rozluźnienie się więzi rodzinnych i brak przywiązania do miejsca zamieszkania • polityka finansowa państwa – zmniejszanie subwencji • niedorozwój usług i infrastruktury dla rozwoju turystyki • niedostosowanie oferty kulturalnej do zmieniających się wzorców spędzania czasu wolnego • niedostateczna wiedza o wartościach chronionych obiektów • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych • niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • skomplikowane procedury ubiegania się o środki zewnętrzne, zwłaszcza przez osoby prywatne • zerwanie ciągłości kulturowej pomiędzy pokoleniami skutkujące zmianą systemu wartości • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych • bliskie położenie atrakcyjnych turystycznie miast i obiektów: Grójec, Warka
---	---

<ul style="list-style-type: none"> • kultywowanie tradycji, świadomość tożsamości lokalnej • wykształcona kadra urzędników samorządowych • rozwój sadownictwa, przetwórstwa i eksportu owoców • rozwój rolnictwa ekologicznego • możliwość współpracy z sąsiednimi gminami w celu podejmowania wspólnych inicjatyw • promocja gminy poprzez uczestnictwo w różnych imprezach kulturalnych, sportowych itp. • istnienie na bieżąco aktualizowanych stron internetowych gminy i placówek gminnych • możliwość stworzenia kompleksowej spójnej i nowoczesnej polityki informacyjnej władz gminy na bazie Lokalnej Grupy Działania „Wszyscy Razem” 	
--	--

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki

Cele, kierunki działań i działania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Pniewy wynikają z dokumentów programowych wytworzonych na szczeblu krajowym, wojewódzkim, a szczególnie są zbieżne z Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022, Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2018–2021 – niestety do chwili obecnej nie zaktualizowano podstawowego dokumentu programowego na szczeblu powiatowym, to jest Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Grójeckiego, który obowiązywał do 2018 r.

W wyniku analizy stanu dziedzictwa kulturowego w gminie Pniewy został sformułowany priorytet Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pniewy na lata 2021-2024:

„Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w gminie Pniewy w celu zwiększenia potencjału kulturowego i turystycznego gminy”

W osiągnięciu zamierzenia dopomóc mają cele szczegółowe, wśród których należy wymienić:

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi;

Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej;

Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych;

Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy.

W związku z pandemią COVID-19 (koronawirusem) pojawiły się problemy i wyzwania, związane przede wszystkim z ochroną zdrowia i życia ludzi, ale także z ochroną dzieł sztuki i zabytków, z którymi wcześniej nie mieliśmy do czynienia. W wielu instytucjach zaistniała konieczność podejmowania akcji dezynfekcyjnych / dekontaminacyjnych. Stosowane do tego środki, mające na celu uchronienie przed zachorowaniem człowieka, są niestety nieobojętne dla dzieł sztuki. Poniżej podajemy odnośnik do strony internetowej, zawierającej informacje dotyczące rekomendacji i postępowania w przypadku dekontaminacji obiektów zabytkowych i zawierających zabytkowe obiekty.

<http://www.mng.gda.pl/wp-content/uploads/2020/04/Dekontaminacja-MNW.pdf>

7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi			
Kierunki działań:	Działania:	Odpowiedzialni za realizację, współdziałający	Źródło finansowania
1. Ochrona nieruchomego dziedzictwa materialnego	aktualizacja wykazu zabytków nieruchomych w obowiązujących dokumentach planistycznych pod kątem spójności z aktualną gminną ewidencją zabytków	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	aktualizacja rysunku planu zagospodarowania przestrzennego o wszystkie stanowisk archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków Gminy Pniewy	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	Wypracowanie skutecznych metod egzekwowania zapisów ochronnych z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	wykonanie „Planu ochrony zabytków gminy Pniewy na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych” obejmującego ochronę i zabezpieczenie przed niszczeniem – w tym przed kradzieżą, pożarem, zalaniem - obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	Zainicjowanie i Uchwalenie przez Radę Gminy zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	
	czytelne oznakowanie zabytków wpisanych od rejestru zabytków województwa lubelskiego - forma oznakowania oraz treść powinna być uprzednio uzgodniona z wojewódzkim konserwatorem zabytków w Warszawie, Delegatura Radom,	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN

	<p>prorowadzenie regularnych prac pielęgnacyjnych – nie rzadziej niż dwa razy w roku na terenach zabytkowej zieleni będących własnością gminy.</p>	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
	<p>pozyskiwanie informacji na temat obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków, na przykład poprzez objazd – w cyklach na przykład dwuletnich - o ich stanie, pojawiających się zagrożeniach stałych i doraźnych.</p>	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
2. Ochrona zabytków ruchomych	<p>ujęcie problematyki ochrony zabytków ruchomych w Planie ochrony zabytków gminy Pniewy na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych z uwzględnieniem zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków</p>	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	<p>Przesłanie do właścicieli zabytkowych obiektów nieruchomości i ruchomych oraz opublikowanie na stronie internetowej gminy (na przykład jako „link” do strony www) informacji dotyczących rekomendacji i postępowania w przypadku dekontaminacji obiektów zabytkowych i zawierających zabytkowe obiekty.</p>	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
3. Ochrona zabytków archeologicznych	<p>ochrona i zachowanie stanowisk archeologicznych przed ingerencją nieuprawnionych osób, na przykład „poszukiwaczy skarbów” korzystających z wykrywaczy metali poprzez akcję informacyjną na stronach internetowych gminy, w których znalazłoby się pouczenie o niszczeniu stanowisk i grożących za to sankcjach karnych;</p>	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	<p>upublicznianie w lokalnych publikatorach, na stronach internetowych informacji o odkryciach archeologicznych w celu kreowania właściwych wzorów zachowań wobec materialnych pozostałości dziedzictwa kulturowego,</p>	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
4. Dokumentacja i popularyzacja zasobów dziedzictwa kulturowego	<p>inwentaryzacja tzw. małej architektury: krzyży, kapliczek przydrożnych w celu ewentualnego ujęcia w gminnej ewidencji zabytków w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków</p>	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	<p>uwzględnianie w aktualizowanych dokumentach planistycznych gminy ochrony dziedzictwa kulturowego gminy poprzez zamieszczanie aktualnego wykazu obiektów w gminnej ewidencji zabytków, w tym stanowisk archeologicznych</p>	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

	zainicjowanie przez Urząd Gminy i dalsze prowadzenie, na przykład przez Gminną Bibliotekę w Pniewach akcji skanowania zdjęć z archiwów rodzinnych, przedstawiających miejscowości gminy Pniewy, ale także mieszkańców gminy przy ich zajęciach codziennych, obchodzonych uroczystościach, świętach itp., w celu ich prezentacji w formie wystaw o charakterze tematycznym, na przykład w szkołach, na stronach internetowych gminy	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
5. Pielęgnacja tradycji i lokalnego folkloru	zainicjowanie przez Urząd Gminy i dalsze prowadzenie, na przykład przez Gminną Bibliotekę w Pniewach dokumentowanie, na przykład w postaci zbierania relacji najstarszych mieszkańców gminy o miejscowych tradycjach, obrzędach, ginących zawodach i ich publikowanie na stronach internetowych gminy	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
	promocja i wspieranie twórczości ludowej, zarówno materialnej jak i niematerialnej - zwyczajne całoroczne na wsi, przyśpiewki, tańce, tradycyjne wyroby kulinarne – poprzez dalszą opiekę nad Kółami Gospodyń Wiejskich oraz ich upowszechnianie na stronach internetowych gminy, konkursach, okolicznościowych imprezach na przykład przy okazji Dożynek Gminnych	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich,	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
	przeanalizowanie możliwości rejestracji na liście Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi lokalnych produktów, jakim mogłyby być: pniewska zupa rybną, kluski kładzione z sosem grzybowym, drożdżowe teściowej, nalewka sołtysa, szynka z dzika w celu dalszego promowania Gminy na imprezach gminnych, powiatowych, wojewódzkich.	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich, LGD	Budżet Gminy Dotacje MWKZ,
Cel 2:			
Kształtowanie tożsamości regionalnej			
1. Wspieranie działań edukacyjnych obejmujących historię i dziedzictwo kulturowe regionu na różnych poziomach nauczania	Zainicjowanie i wspieranie przedsięwzięć mających na celu publikacje na stronach internetowych gminy spuścizny materialnej i niematerialnej regionu – na przykład zeskanowanych zdjęć, zwyczajów, obrzędów, ginących zawodów; organizowanie lekcji w szkołach z zapraszaniem starszych mieszkańców jako opowiadających o dawnych zwyczajach dorocznym, obrzędowym,	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN

	inicjowanie i pomoc w tworzeniu ekspozycji o charakterze regionalnym w placówkach szkolnych, bibliotekach – np. wystawy fotografii pochodzące ze zbiorów rodzinnych które zostały zeskanowane w ramach akcji skanowania starych zdjęć	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
2. Kształtowanie tożsamości regionalnej w oparciu o wydarzenia historyczne, tradycje,	organizowanie konkursów i wystaw dotyczących dziedzictwa i tradycji związanych z historią terenów dzisiejszej gminy – na przykład zorganizowanie na stronach internetowych gminy konkursów z historii miejscowości w gminie, miejsc uwiecznionych na starych zdjęciach, itp	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
3. Wykorzystanie pamięci historycznej do integracji społeczności lokalnej i popularyzacji dziedzictwa kulturowego	w przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizowaniu inscenizacji ważnych wydarzeń historycznych: tradycje partyzanckie, tradycje żołnierzy „wyklętych”	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Pniewy i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN,
Cel 3:			
Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	opublikowanie na stronie internetowej Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami,	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
2. Edukacja mieszkańców w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami	upowszechnianie na stronach internetowych gminy wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli obiektów zabytkowych; upowszechnianie dobrych praktyk konserwatorskich – na przykład uzyskanych od Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne MWKZ	Budżet Gminy
3. Zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz kultury	wspieranie i promowanie działalności artystycznej, w tym amatorskiej, m. in. poprzez konkursy i wystawy;	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
Cel 4:			
Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych			
1. Wspieranie właścicieli posiadających obiekty zabytkowe	poinformowanie poprzez publikację na stronach internetowych gminy o możliwości pozyskiwania nowych źródeł finansowania prac remontowych i konserwatorskich, np. programy ochrony zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, środków pomocowych Unii Europejskiej – jeśli się takowe programy pojawią w nowej perspektywie finansowej 2021-2027,	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	

2. Stymulowanie wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju przemysłów kultury i czasu wolnego	wspieranie rozwoju turystyki kulturowej, wiejskiej, sentymentalnej, tematycznej – np. archeologicznej – poprzez udostępnianie stron internetowych gminy organizatorom takich akcji;	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Pniewy i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
	współpraca z organizatorami turystyki oraz zagospodarowania czasu wolnego działających lub zamierzających działać na terenie gminy	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Pniewy i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
3. Tworzenie pasm turystyczno–kulturowych	promocja na stronach internetowych gminy szlaków turystyki kulturowej w oparciu o atrakcje gminy Pniewy na przykład kompleksu obiektów w Jurkach, Michrowie	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	
	promocja na stronach internetowych gminy ciągów wydarzeń w miejscowościach położonych na obszarach poszczególnych pasm, na przykład szlakiem architektury dworskiej; szlakiem kapliczek i krzyży przydrożnych	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	
	publikacja map i planów z umiejscowieniem obiektów czy wydarzeń historycznych włączonych do pasma turystyki kulturowej; np. zaczynając od publikacji na stronach internetowych gminy,	Gmina Pniewy, LGD, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
4. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach historycznych	w przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizowaniu inscenizacji ważnych wydarzeń historycznych: tradycje partyzanckie,	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Pniewy i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN,
Cel 5:			
Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Poszerzanie wiedzy o materialnym dziedzictwie kulturowym i idei jego ochrony przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej	Promocja i popularyzowanie na stronie internetowej gminy dobrych praktyk w zakresie rewitalizacji zabytków, dokumentowania zabytków, na przykład poprzez publikowanie „linków” do stron internetowych Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (MWKZ), Narodowego Instytutu Dziedzictwa (NID)	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	

2. Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmocnienia społecznej świadomości	prezentacja tradycji regionalnej, historii terenów gminy na stronach internetowych gminy, udostępnianie stron internetowych gminy dla publikacji traktujących o spuściźnie materialnej i niematerialnej gminy, organizowanie lekcji na przykład w Muzeum Wsi Radomskiej, które byłyby sprofilowane na tradycje Regionu Grójeckiego w tym gminy Pniewy	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	
3. Wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zagrożonego	wsparcie młodzieży mieszkającej na terenie gminy ale także spoza gminy studiującej kierunki historyczne do włączenia się do programów badawczych i dokumentacyjnych, np. poprzez umożliwienie im publikacji wyników prac na stronach internetowych gminy – poinformowanie o takiej możliwości na stronie internetowej gminy	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
Cel 6:			
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Rozwijanie nowoczesnych form promocji gminy wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy	Zainicjowanie współpracy z Muzeum Wsi Radomskiej w celu organizacji lekcji muzealnych dla dzieci ze szkół na terenie gminy – z ukierunkowaniem lekcji na dziedzictwo kulturalne ziemi grójeckiej oraz gminy Pniewy, z uwypukleniem tradycyjnych technik rolniczych, na przykład w sadownictwie,	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
2. Promocja istniejących szlaków kulturowych jako istotnych działań dla promocji gminy	w ramach portalu internetowego gminy opracowanie i prowadzenie zakładki tematycznej dotyczącej istniejących szlaków kulturowych z informacją, na temat bazy noclegowej, gastronomicznej, dostępności dla osób niepełnosprawnych	Gmina Pniewy, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Pniewy stanowi obowiązujące prawo oraz zawarte w nim regulacje. Zakłada się, że zakreślone w Programie kierunki i działania byłyby wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

1) instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych

- aktualizacja miejscowych dokumentów planistycznych,
- tworzenie parków kulturowych,
- wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
- wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;

2) instrumentów finansowych

- m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;

3) instrumentów koordynacji

- m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;

4) instrumentów społecznych

- działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi,

5) instrumentów kontrolnych

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Monitorowanie Programu powinno być stałym i ciągłym procesem obserwacji zmian ilościowych i jakościowych wybranych wskaźników, dającym w efekcie informacje co do skuteczności i słuszności podjętych działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie Pniewy.

Monitoring obejmował będzie następujące działania:

- systematyczne zbieranie danych liczbowych oraz informacji dotyczących realizacji celów i kierunków działań;
- ocenę osiągniętych rezultatów, stopnia wykonania przyjętych celów oraz oszacowanie kluczowych efektów Programu;
- planowanie zmian, które zostaną zaproponowane w kolejnym Programie na lata 2023-2026.

Nazwa celu	Wskaźnik
Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nim	1. Czy zaktualizowano wykazy zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego pod kątem spójności z gminną ewidencją zabytków? 2. czy przystąpiono do sporządzenia planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych gminy Pniewy i czy uwzględniono w nim ochronę zabytków nieruchomych?

	<ol style="list-style-type: none"> 3. czy w związku z pandemią koronawirusa zamieszczono na stronach internetowych gminy informację dotyczącą zasad dekontaminacji w obiektach zabytkowych? 4. Czy są oznakowane zabytki wpisane do rejestru zabytków? 5. Czy uchwalono zasady udzielania dotacji gminnych przy pracach prowadzonych przy zabytkach wpisanych do rejestru? 6. Czy poinformowano właścicieli i użytkowników obiektów wpisanych do rejestru o wymogach prawa związanych z posiadaniem obiektów zabytkowych? 7. Czy obiekty wpisane do rejestru zabytków posiadają tablice informacyjne i czy wykonano tablice (ile i gdzie) na obiektach? 8. Czy pozyskano informacje dotyczące zagrożeń, prac remontowych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków? 9. Czy na stronie internetowej gminy znalazła się informacja dotycząca zagrożenia niszczenia stanowisk archeologicznych przez tzw. detektorystów? 10. Czy odbyły się wizytacje obiektów będących w gminnej ewidencji zabytków? 11. Czy dokonano nowych wpisów obiektów do gminnej ewidencji zabytków i czy wykonano dla nich karty adresowe? 12. Czy przystąpiono do akcji dygitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego: <ul style="list-style-type: none"> - skanowania zdjęć udostępnionych z archiwów rodzinnych; - publikowania zeskanowanych zdjęć - dokumentowano występy zespołów folklorystycznych? 13. Czy prowadzony jest monitoring wizualny reklam na terenie gminy, pod kątem przestrzegania zapisów w planie zagospodarowania przestrzennego? 14. Liczba inicjatyw zrealizowanych w zabytkowych obiektach
Pomoc w kształtowaniu tożsamości regionalnej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba inicjatyw kulturalnych w sferze opieki nad zabytkami (lekcje muzealne, warsztaty, konkursy, wystawy, inscenizacje) 2. Liczba osób uczestnicząca w kursach animatorów życia kulturalnego 3. Liczba dotacji dla stowarzyszeń i grup nieformalnych na projekty dotyczące promocji tradycji lokalnych
Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy opublikowano na stronie internetowej gminy Gminny Program Opieki nad Zabytkami? 2. Liczba konkursów związanych z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego 3. Liczba stowarzyszeń i związków działających na rzecz lokalnego dziedzictwa kulturowego
Zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba zabytków zaadaptowanych na funkcje kulturalne, turystyczne, edukacyjne w gminie 2. Liczba obiektów zabytkowych na terenie gminy, które pozostają niezagospodarowane 3. Liczba wystaw stałych i czasowych poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy 4. Liczba tras rowerowych, ścieżek przyrodniczych propagujących dziedzictwo kulturowe i zasoby przyrodnicze gminy.
Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba artykułów, publikacji na stronach internetowych Urzędu Gminy dotyczących dziedzictwa kulturowego zainicjowanych przez władze samorządowe 2. Liczba akcji edukacyjnych na rzecz dziedzictwa kulturowego; 3. Liczba akcji edukacyjnych skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych dotyczących zasad konserwatorskich

<p>Promocja dziedzictwa kulturowego gminy</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy w ramach portalu internetowego Gminy prowadzone są zakładki sprofilowane dotyczące dziedzictwa kulturowego? 2. Liczba akcji propagujących szlaki kulturowe i ich tworzenie 3. Liczba akcji promujących turystykę kulturalną o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym 4. Liczba wspólnych akcji promocyjnych regionu z sąsiednimi gminami 5. Liczba współorganizowanych przez Urząd Gminy wydarzeń kulturalnych.
---	--

Obowiązek sprawozdawczy z wykonania programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Dz. U. 2020 poz. 282 ze zm.*):

Art. 87:

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Poniższe informacje zaczerpnięto ze strony Narodowego Instytutu Dziedzictwa (https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zaradcow/finansowanie-opieki-nad-zabytkami/)

Podstawowym źródłem finansowania opieki nad zabytkami są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz poszczególnych samorządów. Finansowanie opieki nad zabytkami z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dysponentami powyższych środków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków,
- organ stanowiący - gminy, powiatu, samorządu województwa.

Wymienione jednostki organizują corocznie nabory wniosków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu. Szczegółowy wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu określa art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;

8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, lub
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru realizowane ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, realizowane są głównie w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe” priorytet „Ochrona zabytków”.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie ogłasza (od 2005 r.) Programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury. Ochronie i opiece nad zabytkami dedykowane są:

Program „Dziedzictwo kulturowe”:

priorytet „Ochrona zabytków”, w ramach którego są dofinansowywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,
priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju;

- rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;
- dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji;
- publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

priorytet „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;
- udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urządzeń multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;
- przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.

priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych, w ramach którego dofinansowywane są następujące rodzaje zadań:

- ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Poza trybem określonym w Programach, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego realizuje również **dotacje na badania archeologiczne**, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo,
- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Zgodnie z art. 83 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Należy jednak zaznaczyć, że bieżące programy w ramach środków pochodzących z Unii Europejskiej ulegają zakończeniu wraz z końcem 2020 roku, należy więc oczekiwać na informacje dotyczące ich kontynuacji bądź powstaniu nowych programów w ramach nowej perspektywy budżetowej Unii na lata 2021-2027

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2020 poz. 713) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytku określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy. Dotacje na prace przy obiektach włączonych do gminnej ewidencji zabytków mogą udzielać organy administracji samorządowej (wójt / burmistrz / prezydent / starosta / marszałek) na podstawie stosownej uchwały. Wojewódzki Konserwator Zabytków nie może udzielać dotacji na prace przy tych obiektach.

Gmina Pniewy do tej pory nie ustaliła zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

11. Bibliografia

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r (Dz. U. Nr 78 poz. 483 z późniejszymi zmianami)**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>
2. **Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. 2019 r. poz. 945 ze zm.)**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971410943>
3. **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2020 poz. 282 ze zm.), wraz z aktami wykonawczymi do ustawy**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031621568>
4. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r., poz. 506)**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19900160095>
5. **Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz. U. 2020 poz. 293)**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20030800717>
6. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2019 r. poz. 1186)**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940890414>
7. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2019 r. poz. 1396)**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010620627>
8. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2020 poz. 55)**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20040920880>

9. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. 2020 poz. 65)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971150741>
10. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. 2020 poz. 194)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19911140493>
11. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2019 r., poz. 917)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970050024>
12. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970850539>
13. **Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych** (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337 ze zm.) <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19330390311>
14. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (Dz. U. z 2019 r. poz. 688)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030960873>
15. **Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych** (Dz. U. z 2019 r. poz. 1170)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910090031>
16. **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20190000808>
17. **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupelnienie strategii na lata 2004-2020**
http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/Narodowa_Strategia_Rozwoju_Kultury.pdf
<http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf>
18. **Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030**
http://rpo2020.lubuskie.pl/wp-content/uploads/2013/01/Koncepcja_Przestrzennego_Zagospodarowania_Kraju_203013.pdf
19. **Strategia Rozwoju Kraju 2020.**
<http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/7938232EA0AAD4F2C1257AD00052A8F6/%24File/972.pdf>
20. **Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020**
<http://bip.mkidn.gov.pl/pages/polityka-wewnetrzna-i-zagraniczna/strategia-rozwoju-kapitalu-spoecznego-2020.php>
21. **Założenia do Narodowego Planu Rewitalizacji 2022**
https://rpo.slaskie.pl/dokument/narodowy_plan_rewitalizacji_2022_zalozenia
22. **Ochrona Dziedzictwa Niematerialnego**
https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/opieka-nad-zabytkami/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe-unesco/
23. **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20110360423/O/M20110423.pdf>
24. **Strategia Sprawne Państwo 2020**
<http://administracja.mswia.gov.pl/adm/departament-administra/strategia-sprawne-panst/8085,Strategia-Sprawne-Panstwo-2020.html>
25. **Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030.**

https://www.mbpr.pl/user_uploads/image/PRAWE_MENU/STRATEGIA%20ROZWOJU%20WOJEWODZTWA%20MAZOWIECKIEGO%20DO%20ROKU%202030/SRWM_do_2030.pdf

26. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego

<https://www.mazovia.pl/województwo/plan-zagospodarowania-województwa-mazowieckiego/>

27. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2018–2021

http://edziennik.mazowieckie.pl/eli/POL_WOJ_MZ/2018/11075/ogl/pol/pdf

28. Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Grójeckim na lata 2015-2018

<http://www.bip.grojec.pl/pliki/Rok%202015/zamierzenia%20i%20programy/Powiatowy%20Program%20Opieki%20nad%20Zabytkami%20na%20lata%202015-2018.pdf>

29. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego w gminie Pniewy

https://bip.pniewy.pl/wiadomosci/423/zagospodarowanie_przestrzenne

30. Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Pniewy do roku 2020

https://bip-v1-files.idcom-jst.pl/sites/3111/wiadomosci/368914/files/zal_program_ochrony_srodowiska_dla_gminy_pniewy_do_roku_2020.pdf